

MOLEN Wereld

Nationale
Molendag

zaterdag 13 mei 2000
meer informatie www.molens.nl

De Zaansche Molen
75 jaar

Zondagsrust
aan de Zaan

SPECIAL 75 jaar
DE ZAANSCHER MOLEN

Redactie & administratie:

Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@cistron.nl

Verschijsing:

elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer

Uitgave:

De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:

chr. Sj. J. Veerman
Neptunushof 28 2931 XS Krimpen a/d Lek
Tel.: 0180-524509
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Eindredacteuren:

chr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel/fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@cistron.nl
chr. W.A. Roose
Vest 65 2801 VE Gouda
Tel.: 0182-522041
E-mail adres: willem.roose@planet.nl

Advertenties:

J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: jomolen@cistron.nl

Abonnementen:

Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland f 97,50 per jaar (incl. 6% BTW)

(Leden van de Vereniging 'De Hollandsche Molen',
het Gilde van Vrijwillige Molenaars en het Ambachtelijk
Korenmolenaarsgilde betalen f 95,-)
België: 1850 Bfr per jaar (incl. 6% BTW)
Overige landen op aanvraag

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden
voldaan.

Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan
en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement
uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar
schriftelijk wordt opgezegd

De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m
december) reeds verschenen nummers worden na
ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden,
indien nog voorradig

**Prijs losse nummers: in Nederland f 12,50; in België 250 Bfr
(exclusief porto)**

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het
blad gratis bij een minimum-donatie van f 125,-
Op schenkingen en legaten aan de Stichting Molenwereld is
artikel 24 lid 4 van de Successiewet van toepassing

Bankrelatie:

Voor Nederland: Postbank 4506935 / Rabobank 3750.30.867
Voor België: Postcheque 000-1746998-28

Kopij:

Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle

Lay-out en Druk:

Vis Offset, Alphen aan den Rijn

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2000 Stichting Molenwereld Moerkapelle
Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of
openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Inhoud

pagina

Molensactueel	75
Zondagsrust aan de Zaan <i>J.S. Bakker</i>	83
Zoeker	87
75 Jaar De Zaanse Molen <i>J.S. Bakker</i>	88
Column: Het moderne molenleven <i>WvdL</i>	93
Papiermolen: Op kracht van stromend water	94

't Betere werk

Restauratie molen Retranchements

De heer S. Herman uit Sluis wijst er op dat het bericht over de standerdmolen van Retranchement, gebaseerd op een krantenbericht, voor verbetering vatbaar is. Het is niet de Monumentenwacht geweest, die de alarmklok over de staat van deze molen geluid heeft, want die noemt de staat van de molen elk jaar redelijk. Bovendien is niet de heer Herman, maar Bram Voogdt molenaar op deze molen. De heer Herman, die zelf de molens van Cadzand en IJzendijke bemaait, voegt er nog aan toe, dat de Vereniging De Zeeuwse Molen de staat van de standerdmolen zo slecht acht dat zij adviseert om alle windborden eruit te halen en de molen te onderstempelen! Gezien de volle orderportefeuille van in standerdmolens gespecialiseerde molenmakers, zowel in Nederland als Vlaanderen kan herstel nog wel een jaar op zich laten wachten.

Redactioneel

Zaterdag 1 april 2000: Hou-De-Pauwdag in Delft: helaas is het nog niet mogelijk om u nu meer bijzonderheden te geven, aangezien dit nummer gedrukt is voor de 'Hou-De-Pauwdag'.

Verder is dit nummer van de *Molenwereld* - afgezien van de vaste rubrieken - een speciale uitgave over Zaanse molens en De Zaanse molen ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Vereniging De Zaanse Molen op 17 maart jl. Het zal zelfs in het volgende nummer nog een staartje krijgen.

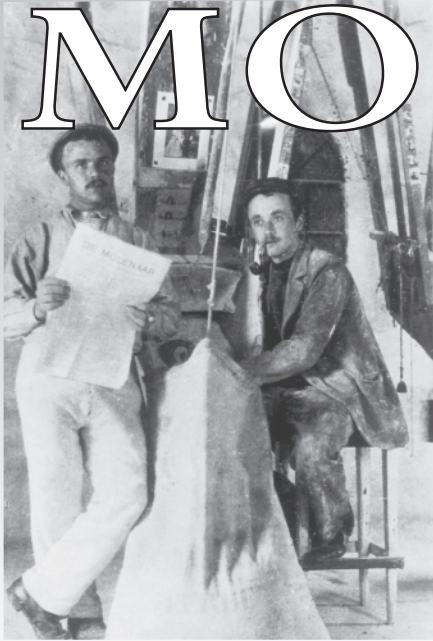
Afsluitdatum van de kopij voor het meinumner van de *Molenwereld*:
7 april 1999; kort nieuws (Molensactueel) mag een weekje later.

JSB

Bij de omslag voorzijde: Op woensdag 15 maart is de molen Het Piuk in Koog aan de Zaan "mooi gezet" ten gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Vereniging De Zaanse Molen, opgericht op 17 maart 1925. Bij de andere molens van de vereniging staat de vlag op de kap. (dia André Koopal)

Bij de omslag achterzijde: De Ooievaar bij de Julianabrug in Zaandam-O. De roeden en windborden van deze molen zijn niet, als gebruikelijk, zwart, maar groen. Hierin onderscheidden zich destijds de molens van de familie Honig van de andere Zaanse molens. Het voortbestaan van zo ongeveer alle industriemolens in de Zaanstreek valt onder de categorie wonderen; De Ooievaar waarschijnlijk het meest van allemaal.

MOLENS ACTUEEL

Informatie bestemd voor deze rubriek:
schriftelijk: Molenwereld, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, fax 079-5931303
telefonisch: W. Roose, tel. 0182-522041
E-mail adres: jsbakker@cistron.nl

bouw zo veel mogelijk in oude staat restaureren en inrichten als kapperszaak. Op de onderbouw zal een luxe woonappartement gebouwd worden. De vorige eigenaar was een ondernemer uit Enschedé die de molenstomp een horecabestemming wilde geven. Hij kreeg hiervoor geen toestemming vanwege de te verwachten lawaai- en verkeersoverlast. Als alles volgens plan verloopt dan wordt na de bouwvakvakantie met de uitvoering van de werkzaamheden begonnen.

het geval is geweest. Een oud steenrondsel stond nog in de molen en zal weer gebruikt worden. Molenmaker Vaags zal de vier nieuwe stenen leggen. Molenaar Erwin de Jonge heeft ondertussen niet stilgezeten en ondertussen een complete nieuwe kuip etc. gemaakt. Alles alles volgens plan verlopen is dan kan De Wieker Meulen nu eindelijk weer malen. **Molenaars Meppel**

CENTAUREA * Werken

CENTAUREA * Werken is een nieuw bedrijf gespecialiseerd in het eeuwenoude handwerk van de maalsteentechniek. De tendens om krakkemikkige en zelfs geheel vervallen (koren)molens te herstellen tot volledig bedrijfsvaardige is een verheugend verschijnsel. Het betekent echter wel dat er vaak veel gevraagd wordt van de bekwaamheden van molenmakers en andere technici om het verlangde niveau en de gewenste prestatie te bereiken. Eén van de terreinen die vaak zeer gespecialiseerde kennisvragen betreft het gangbaar maken van de (oude) molenstenen.

CENTAUREA * Werken uit het Noord-Hollandse Wervershoof is een jong bedrijfje dat, steunend op bijna 25 jaar professionele molenaarservaring, op dit specifieke terrein haar diensten beschikbaar stelt.

De eigenaar, Adrie Peereboom, is een bekwaam ambachtelijk molenaar met uitgebreide ervaring in het plaatsen, herstellen, onderhouden en scherpen van zowel natuur- als kunstmolenstenen, ook het moderniseren van een steen is hem niet vreemd.

Voor nadere informatie te bellen of te faxen naar: CENTAUREA * Werken nr. +31-228-583499, de heer Adrie Peereboom.

Persbericht CENTAUREA * Werken.

Verbouwing molenstomp Emmen

In 1913 werd in Emmen de mooie en grote korenmolen uit 1856 aan de Molenstraat gesloopt. De bijna complete onderbouw heeft het tot op deze dag weten uit te houden in het centrum van Emmen. Ongeveer een jaar geleden hebben de kappers Frans Oortmann en Gert Braam de molenstomp gekocht. Zij willen de onder-

Nieuwe "flintstones" voor molen De Weert

Begin februari heeft molenmaker Johannis Kooistra uit Sloten nieuwe stenen gelegd in molen De Weert te Meppel. De bijna tweehonderd jaar eekstenen zijn vervangen door nieuwe flintstenen. De eekstenen liggen nu in en buiten de molen tentoongesteld. Stichting molen De Weert heeft als doelstelling om van deze splinternieuwe molen een echte malende molen te maken, waar de mensen ook zelfgemalen consumptietarwe kunnen kopen. Daarom heeft men naast de nieuwe stenen ook een nieuwe centrifugaalbuil bij dezelfde molenmaker besteld.

Molen De Weert is op dit moment instructiemolen. Instructeur Kees Vanger heeft op dit moment vijf leerling-molenaars in opleiding.

De molen is in mei 1999 opgeleverd en heeft tot nu toe 150.000 asomwentelingen gemaakt. De opening van deze molen is vorig jaar uitgesteld i.v.m het overlijden van Henk Meijerink, de grote initiator van de wederopbouw van deze karakteristieke molen.

De opening vindt nu plaats tijdens de Nationale Molendag in mei.

De molen is geopend op elke zaterdagmiddag van 13.00 uur tot 17.00 uur.

Een ieder is van harte welkom.

Molenaars Meppel

De Wieker Meule

De korenmolen in De Wijk maakt al enige maanden niet meer. Het oude koppel maalstenen was versleten. Er zijn nieuwe stenen besteld. Om de molen weer in oude stijl te krijgen heeft de molenstichting samen met de molenaar het plan opgevat om er weer een tweede koppel stenen bij te leggen, zoals voorheen ook

De korenmolen van De Wijk met zijn karakteristieke aanbouw. De as van deze molen is afkomstig van een watermolen van de Zuidplaspolder in Zuid-Holland.

Inbedrijfstelling molen De Hoop Rha

Nog geen anderhalf jaar na aanvang van de restauratie zal molen De Hoop te Rha officieel worden geopend op zaterdag 6 mei 2000 om 11.00 uur. Dat gaat natuurlijk niet ongemerkt voorbij. Na het officiële gedeelte zal er vanaf ongeveer twaalf uur een 'plattelandsfair' zijn met o.a. oude ambachten e.d., muziek, dans en ander entertainment en voor kinderen leuke activiteiten. Ook aan de hongerigen en dorstigen wordt natuurlijk gedacht. Ter afsluiting is er 's avonds een groot feest met live muziek en karaoke show.

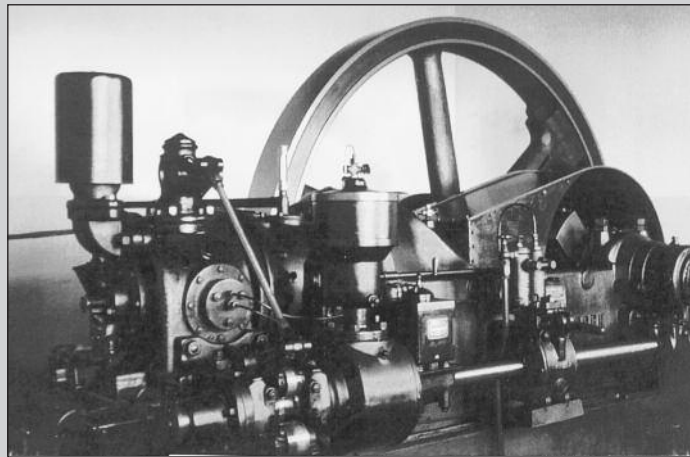
Er wordt nu nog hard gewerkt aan de molen. Zo zijn op 10 maart de roeden gestoken en is de staart aangehangen. Een week later kon de molen malen. **Stichting Molen De Hoop Rha.**

Maalderij Sinderen op de rijksmonumentenlijst

De meeste wind- en watermolens staan op de of een monumentenlijst. Dat geldt niet voor hun opvolgers, de maalderij, veevoeder- en meelfabrieken. Als er oude maalderijen beschermd zijn dan is dat meestal omdat ze zich bij een windmolen bevinden. De meeste nog bestaande oude maalderijen zijn uitgesloopt, van bestemming gewijzigd of de originele inrichting is veranderd. Complete op zichzelf staande maalderijen uit de eerste helft van deze eeuw zijn zeldzamer dan wind- of watermolens. Het is daarom des te verheugender dat wat er nog is een kans krijgt om te overleven. Molens en maalderijen zijn immers voor hetzelfde doel gebouwd. Op 23 november 1999 is de maalderij De Nieuwe Molen in Sinderen op de rijksmonumentenlijst geplaatst. De redengevende omschrijving bij het besluit hiertoe spreekt van een 'Uitzonderlijk gaaf bewaard MAALDERIJCOMPLEX genaamd DE NIEUWE MOLEN'; iets, dat we om bovengenoemde reden van harte onderschrijven. De omschrijving beschrijft het complex als volgt:

'Het oudste deel van het complex wordt gevormd door de machinekamer van de in 1900 gebouwde maalderij met petroleummotor, vervolgens werd in 1910 de roggebroodbakkerij ge-

De 30 pk Thomassen-dieselmotor uit 1930, geplaatst in 1937 en afkomstig uit een schoenfabriek in Waalwijk. (foto A.W. Kersjes).

bouwd naar ontwerp van de gemeentearchitect B.J. KREEFTENBERG in opdracht van D.A. COLENBRANDER. In 1926 werd eveneens in opdracht van Colenbrander de huidige maalderij opgetrokken naar ontwerp van H.G. KREEFTENBERG. Vervolgens werd in 1933 in opdracht H.B. KERSJES een houten loods gebouwd ten behoeve van onder meer de verkoop van meel en brandstof. Mogelijk werd toen ook het kippenhok geplaatst. De laatste grote wijziging vond plaats in 1937 toen de bakkerij en de machinekamer verbouwd werden en een bergplaats werd aangebouwd. Dit werk werd uitgevoerd door G.T. ROUGOOR en H.W. LIEFTINK te Sinderen. Aan de voorgevel zijn, vermoedelijk ook in de late dertiger jaren, een kantoorje en een luifel aangebouwd. Het interieur met inventaris van het gebouw is nagenoeg volledig bewaard gebleven. De maalstoelen werden oorspronkelijk aangedreven d.m.v. van een petroleummotor. In 1925 werd deze motor vervangen door een Dekkers ruwoliemotor. In 1931 werden twee elektromotoren toegevoegd: één als hulpmotor voor de maalderij en één ten behoeve van de o.a. de kneedmachine van de bakkerij. In 1937 werd de maalderij tenslotte voorzien van een vernieuwde motorkamer met een tweehandse 30 pk zware dieselmotor die in 1930 door de firma Thomassen te Rheden werd vervaardigd. Het complex vervangt een in 1926 afgebroken windmolen van het standertype die zich sinds 1671 op korte afstand van de huidige molen bevond. De eerste molen op deze plek, een houten bovenkruier/grondzeiler kwam in de jaren 1650-1652 tot stand. Het complex is gelegen in het noordelijk deel van het buitengebied van de buurtschap Sinderen op de hoek van de Keurhorsterweg en de Kasselderstraat.'

De in 1926 gebouwde maalderij in Sinderen (foto A.W. Kersjes).

Huis Bergh, de eigenaar van De Nieuwe Molen verpachtte deze vanaf 1825 aan de familie Colenbrander, die in 1875 de molen koopt. In 1900 wordt er bij de molen een motormaalderij gebouwd met een petroleummotor als drijfkracht. Nadat molenmaker Kreeftenberg uit Varsseveld de standerdmolen in april 1926 heeft gesloopt wordt de nu bestaande maalderij gebouwd. In 1928 neemt Herman B. Kersjes de molen over van zijn schoonvader Derk Adolf Colenbrander. Na het overlijden van Kersjes verhuurt zijn weduwe het bedrijf in 1950 aan Gebr. Hesselink en vervolgens in 1969 aan Bussink & Ten Brinke. Zij beëindigen hun bedrijf hier in 1981. Wonder boven wonder blijft de maalderij desondanks in tact en wordt door de familie Kersjes - thans is A.W. Kersjes eigenaar - zorgvuldig onderhouden. De maalderij is nu weer geheel bedrijfsvaardig en bij tijd en wijle voor demonstratie in bedrijf zoals ter gelegenheid van Nationale Molendag of Open Monumentendag. Zij die de charme, de sfeer van een dergelijke maalderij met zo'n langzaamlopende dieselmotor niet kennen moeten de gelegenheid om deze maalderij in bedrijf te zien niet laten lopen: een malend monument met grote zeldzaamheidswaarde!

Het recht van de wind - De wind is weer recht in Zeddam

Bijna vijf jaar geleden is er een begin gemaakt met het bespreekbaar maken van de als maar verslechterende biotoop rond de Zeddamse torenmolen. Er is jaren druk aan gewerkt om belanghebbende direct rond de molen - maar ook ver daar buiten - met de neus in dezelfde richting te krijgen. Dat is gelukt, zij het nog maar ten dele.

In deze jaren zijn er veel contacten geweest met verscheidene organisaties als Natuurmonumenten, IVN, provincie, gemeente, eigenaren en noem maar op. Er is getracht telkens een breed overleg te krijgen om zodoende via gemeentelijke procedures alles goed te laten verlopen. Helaas liep alles traag en de bomen bleven maar groeien. Eind 1998 kwamen de vrijwillige molenaars erachter dat het anders kon en moest met de bomen die weg moesten (negen, tussen de 30 en 50

jaar oude eiken) want ze stonden namelijk in het buitengebied. Als er iets aan bomen verandert op grond buiten de bebouwde kom dan moet dit aangevraagd worden via LASER. Dit is een administratieve organisatie, vanuit de provincie, die een aanvraag in behandeling neemt en alle wettelijk belanghebbende instanties in kennis stelt.

De behandelprocedure hier uit te leggen is te veel van het goede, maar de eerste duidelijkheid van LASER is er binnen twee

a) De Zeddamse molen omstreeks 1920: nog met goede winden.

maanden: voor de Torenmolen werd er voor het kappen geen bezwaar aange-tekend en kon dit beginnen, evenals met de aanplant van laagblijvende struiken en heesters.

Bezwaar ertegen leek ook bijna onmogelijk daar zowel gemeente als provincie verordeningen hebben met betrekking tot aanplant rond molens. Alleen emotionele bezwaren van niet direct belanghebbende individuen kunnen de zaak onprettig maken, maar die worden niet door LASER aangeschreven.

Heeft de torenmolen weer de volle wind? Helaas nee, dat nog niet, maar de eerste hobbel is genomen.

Er staan nog (te) veel bomen rond de molen en nu is het de uitdaging om samen met de grondeigenaren de rest aan te pakken. Via een instantie als LASER gaat dat een stuk makkelijker.

Mocht u ook problemen hebben met de biotoop en staan de bomen in het buitengebied, denk dan een aan LASER en zoek bij provincie en gemeente naar molenverordeningen. **Hans Roem, vrijwillig molenaar torenmolen Zeddam.**

De Vriendschap in Veenendaal draait weer.

De ontwikkelingen rond de molen De Vriendschap in Veenendaal krijgen zo langzamerhand het karakter van een regelrechte TV-soap (ideetje misschien?). Er zullen maar weinig mensen gelukkig zijn met dit drama dat een hoogtepunt bereikte met het stilzetten van de molen door de gemeente. Zo is Veenendaler Dik Rijnders een posteractie gestart met het motto 'Red de molen' om de molen weer open en draaiend te krijgen. Rijnders benadert winkels en scholen met posters (op A4-formaat) met het verzoek die op te hangen. Rijnders bepleit het bestoken van het gemeentebestuur met telefoontjes: de molen moet weer open en draaien. De Vriendschap-kwestie wordt

b) De situatie in 1991: kleine boompjes worden groot en dan is Leiden in last!

landelijk nieuws in het satirische TV-programma 'Ook dat nog' op 5 maart.

Wethouder Van Herpen stelt dat er niets aan de hand geweest zou zijn als maar één bestuurslid zou blijven zitten om de lopende zaken af te werken. Het beheer van de molen overdragen - al was het maar tijdelijk - aan de vrijwillig molenaar is in zijn beleving geen optie (???JSB). Inmiddels is Van Herpen druk bezig geweest met het opzetten van een nieuw bestuur en is daarin ook geslaagd. Vervolgens werd op vrijdagmiddag 10 maart in het Veenendaalse gemeentehuis het licht op groen gezet voor het draaien van de molen. Op maandag 13 maart maalde de molen weer na zeven weken stilstand. Het kreeg nog een feestelijk tintje door de aanwezigheid van de leerlingen van de plaatselijk Beatrixschool en de Juliana van Stolbergsschool. Met de verbouwing van het pakhuis tot dagopvangverblijf voor de Stichting Heimerstein zou binnenkort begonnen worden, alhoewel het laatste woord daarover nog niet is gezegd.

Restauratie waterlopen Dorregeester Molen

De waterloopmuren van de uit 1896 daterende Dorregeester Molen zijn bijzonder slecht en er moet nodig iets gebeuren, al was het maar doordat vanwege lekkage water uit de boezem terug de polder inloopt. In afwachting van de restauratie is vorig jaar oktober de molenvloer opgehangen aan de zolder omdat de waterloopmuren mede de molenvloer dragen. Uiteraard zijn de waterlopen voor het werk afgedamd. De kosten van het herstel worden geraamd op 90.000 gulden, waarvan de helft voor rekening van het rijk komt en de andere helft voor rekening van de gemeente Uitgeest en het waterschap Het Lange Rond, eigenaar van de molen. De restauratie moest in verband met de subsidiëring voor 1 november 1999 beginnen, maar om problemen met vorst te

voorkomen is het eigenlijke werk 'over de winter heen getild'.

Niets nieuws onder de zon...

In Molenwereld 1999-7/8-150 kwam de moeilijke toegankelijkheid van de oliemolen De Ooievaar in Zaandam ter sprake. Deze problemen zijn niet van vandaag of gisteren zoals blijkt uit een krantenartikel dat in 1937 in het Algemeen Handelsblad heeft gestaan:

'DAAR BIJ DIEN MOLEN...

In de omgeving van Zaandam is veel veranderd de laatste jaren; er zijn nieuwe wegen gekomen, nieuwe bruggen gelegd enz. En zoo is het geschied, dat de provinciale Waterstaat het noodig vond

De Ooievaar in Zaandam met rechts de toen gloednieuwe Julianabrug waar het vernielde hek gestaan zal hebben. De ontakelde molen is De Dood, die in 1956 gerestaureerd werd.

om ergens een hek te plaatsen, dat het middelpunt zou worden van een langdurige en onverwikkeld geschiedenis. Het hek, dat staat bij de nieuwe brug over de Zaan ter hoogte van de Leeghwaterstraat, is nl. een doorn in het oog van den molenaar van den molen "De Ooievaar". Want deze zag door dit obstakel plotse-ling zijn uitweg van den molen naar den openbaren weg afgesneden.

Een uitvoerige briefwisseling tusschen den Waterstaat en den molenaar volgde, de provincie hield voet bij stuk en beweerde, dat het bewuste pad geen publieke weg was, zoodat het hek niet verwijderd be-hoefde te worden. Tenslotte maakte de molenaar korte metten, pakte een zaag en... verwijderde het hek. Dit gebeurde in Augustus 1937 en nu eerst stond hij voor dit feit (vernieling) terecht.

'Ik moest er toch door?' zei de verdachte, toen de president informeerde naar de reden om, het hek zoo te vernielen, 't is een paadje, waarop sedert 1669 is ge-loopen...!'

De verdachte voelde zich in zijn bestaan bedreigd, wanneer het hek er bleef; zijn land is nl. geheel ingesloten door terrein van een groote firma, die hem nu wel toestaat via dit terrein den grooten weg te bereiken, maar die deze overeenkomst elken dag kan opzeggen.

De officier van justitie wees er op, dat deze strafzaak weinig uit te staan heeft met de civielrechtelijke procedure, die over dit hek eventueel nog kan volgen en eischte wegens vernieling een geldboete van 50 gulden.

Mr. Smit, raadsman, vroeg schorsing van het onderzoek, tot er uitspraak zal zijn ge-daan in de civiele zaak, waartegen de of-ficier zich evenwel verzette. Wat de straf betreft, wees pl. op het 'blanco strafregis-ter van den verdachte en de groote be-langen, die hij bij het behoud van dezen vrijen uitweg heeft.

'Hoe moet ik op den weg komme, als ik niet meer over het weggetje mag?' klaagde de verdachte, die het laatste woord had.

'Dan gaat u maar over het water!', aldus de officier.

'En als er dan ijs ligt?'

'Dan wandelt u over het ijs! Nog gemak-kelijker.'

'En als 't ijs onbetrouwbaar is?'

'Dan springt 'u maar weer over het hek. Maar kapotmaken mag niet...'

De rechtbank zal over veertien dagen uit-spraak doen.'

Molententoonstelling Benthuizen

De 'Historische Kring Benthuizen - in sa-menwerking met 'Stichting Molen De Haas' en de 'Vereniging Benthuizer Mole-naars' - wil op de aanstaande Nationale Molendag een molententoonstelling voor het publiek openen. Het thema van de tentoonstelling is 'Ons dagelijks brood'. Op de tentoonstelling zal een beeld gegeven worden van de cyclus boer-molenaar-bakker. Diverse landbouwwerktuigen, mo-

lenattributen en bakkersbenodigdheden zullen tentoongesteld worden in "Het Mo-lenhuis" (achter molen "De Haas") en in de molen zelf zal een overzicht gegeven worden van vijftien jaar draaien- en ma-len met molen "De Haas". Op molentech-nisch gebied zal ook aandacht besteed worden aan de watermolens in de omge-ving van Benthuizen. De officiële opening zal plaatsvinden op vrijdagmiddag 12 mei a.s. door een bekende molenpersoonlijk-heid. Op de Nationale Molendag zal er o.a. een miniatuur-dorsmachine bij de molen aanwezig zijn om het publiek te la-ten zien hoe het dorsen in vroeger dagen plaatsvond, uiteraard kunnen er deze dag ook weer kinderen gewogen worden op de molen-evenaar en kan men een kopje koffie gebruiken op ons "molenterras". De tentoonstelling loopt tot eind augustus 2000. De openingstijden van "Het Molenhuis" zijn op zaterdag van 13.30 uur tot 17.00 uur. De molen is op zaterdag geopend vanaf ca. 10.00 uur tot ca. 16.00 uur. Op de Na-tionale Molendag zijn "Het Molenhuis" en molen "De Haas" geopend vanaf 9.00 uur tot 17.00 uur (molen "De Haas" is in de avonduren ook nog geopend). **Bert Riet-dijk, secretaris Vereniging Benthuizer Mo-lenars.**

Afscheid molenaar/molenaar Jan de Vries

J.C. de Vries, eerste timmerman/molenaar van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlan-den en molenaar op de bezoekersmolen van Kinderdijk heeft per 1 februari 2000 gebruik gemaakt van de FPU-regeling na een dienstverband van bijna veertig jaar. Ter gelegenheid hiervan werd hem op vrij-dag 18 februari een receptie aangeboden in in het restaurant De Nieuwe Kolf-baan in Gorinchem.

Toen Jan de Vries 2 jaar was werd zijn va-der, ook Jan, in 1941 benoemd tot mole-naar op molen 3 van de Nederwaard en tevens tot molenaar/timmerman voor het waterschap. Toen in 1956 Molen 2 in gebruik genomen werd als 'bezoekers-

molen' werd Jan sr. de molenaar ervan. In 1960 trad Jan jr. in de voetsporen van zijn vader en werd hij ook door het water-schap als timmerman/molenaar in dienst genomen. Toen vader Jan in 1970 met pensioen ging volgde hij hem op als molenaar van de bezoekersmolen. Zo kreeg hij grote bekendheid in binnen- en buitenland; wellicht is hij de meest gefo-tografeerde molenaar van Nederland. Voor veel buitenlanders is hij dan ook het beeld van de Nederlandse molenaar. Molenaar op een molen als de bezoekersmolen in Kinderdijk is een vak apart met de hordes toeristen die allemaal naar boven willen: je moet behoorlijk stressbe-stendig zijn. Toch bleef de sfeer aan de molen, zeker door het toedoen van Jan de Vries, gemoedelijk.

Als molenaar op de bezoekersmolen wordt hij opgevolgd door Cock van den Berg, die molen 3 van de Nederwaard bewoont en bemalt. Jan de Vries is evenwel nog niet 'uitgemolend', want hij woont in molen 1 van de Nederwaard.

Maalstenen in De Walvisch

Woensdag 1 maart heerste er weer een feestelijke stemming bij de Schiedamse molen De Walvisch. Voor de laatste keer stond er bij deze uitgebreide restauratie een kraan opgesteld op de Westvest om zes maalstenen naar hun bestemming op de maalzolder te hij sen.

Vorig jaar werd de op 14 februari 1996 uit-gebrande molen weer aan het draaien gezet en vervolgens werd en wordt er ver-der gewerkt aan het maalvaardig maken van De Walvisch.

Burgemeester Scheeres memoreert bij deze bijeenkomst de vele initiatieven die werden ontplooid voor het bijeenbren-gen van de benodigde financiën voor de omvangrijke restauratie.

Voor één van de laatste acties werd zelfs een speciale stichting opgericht: de Stichting Schiedamse Molenmunten. Initiatief-nemers VSB Bank Schiedam Vlaardingen, De Nederlandse Munt N.V., Van Zon Crea-tieve Concepten en Van Huisstede Com-

Altijd drukte rond de bezoekersmolen in Kinderdijk. De molen is malend herkenbaar met zijn VVV-vlag achter op de kap. In de praktijk functioneert hij hiermee ook - om met een Noord-Hollandse term te zeggen - als admiraalsmolen van de Kinderdijkse molen-groep.

Weer een mijlpaal in de herbouwgiedenis van De Walvisch: het hijsen en leggen van de stenen. De Walvisch heeft nu een koppel blauwe, een koppel Franse en een koppel kunststenen gekregen (foto Roel Dijkstra).

municatie zorgden voor ontwikkeling, verspreiding en verkoop van een serie van vijf Schiedamse molenmunten. Janet van Huisstede overhandigt een cheque met het eindresultaat: 95.000 gulden in geld en natura, waarmee onder andere één koppel stenen met toebehoren zal worden gefinancierd.

Het feestelijke hijswerk op deze woensdag kan helemaal niet meer stuk wanneer blijkt dat Kraanbedrijf De Gier dit laatste hijswerk sponsort en Van Mannekus & Co BV, grondstofleverancier voor o.a. kunstmolenstenen eveneens een koppel stenen zal financieren. De eer voor het op de kop tikken van het eerste koppel stenen is echter weggelegd voor vrijwillig molenaar Jan Kies. Hij wist na speurwerk de hand te leggen op een koppel nog goed bruikbare - en heel moeilijk te verkrijgen - Franse stenen uit het Vlaamse plaatsje Weert. Molen De Walvisch was voor de brand uitgerust met drie koppel Franse stenen (afkomstig uit een Amsterdamse meelfabriek.JSB.), **Stichting De Schiedamse Molens.**

Zevenhuizen: wie wat bewaard heeft wat

Onlangs is de ondermolen van de Tweemanspolder voorzien van een nieuwe gang staven in het bovenschijfloop. Nu is nieuw wat veel gezegd: de staven zijn de oude reservestaven van de Eendragtspolder. De molens van deze polder zijn in 1927 stilgezet en vervolgens op één na gesloopt. De Tweemanspolder nam de reservestaven over en bewaarde ze in molen No. 3, de molen van de timmerman. Nu, na meer dan zeventig (!) jaar rust, zijn ze aan een actief leven begonnen. Helaas waren er niet voldoende oude staven, zodat ze om en om met nieuwe zijn ingezet.

- Hoek van Holland 'Nieuwlandse Molen'
- Maasland 'De Dijkmolen'
- Maassluis 'De Wippersmolen'
- Rijswijk 'Schaapweimolen'
- Schipluiden 'Groeneveldse Molen'

Verder kan tussen Maasland en De Lier bij Oostgaag 25 de opgegraven fundering van de in 1938 gesloopte 'Kleine Kralinger Molen' bekeken worden.

Bij Gaagweg 11 in Schipluiden is in een gewezen karmolen een particulier gereedschapsmuseum gevestigd dat eveneens is te bezichtigen. Tevens staan daar enige oude mobiele dieselmotoren opgesteld.

Bij voldoende wind zullen de molens in werking zijn.

Bij de molens is voor f 5,- een vernieuwde routebeschrijving te verkrijgen voor een fietstocht. Er kan van elke molen gestart worden. De hele tocht, die men natuurlijk niet geheel hoeft uit te rijden, is 60 km lang en voert langs alle molens. Bij bezoek aan vijf of meer molens (stempelen!) ontvangt men een aandenken. Er zijn ook nog enige exemplaren van het boekje Westlandse Molens verkrijgbaar.

Westlandse Molendag

De gezamenlijke molenaars organiseren ook in 2000 weer een molendag in het Westland en wel op zaterdag 24 juni a.s. Op deze zevende Westlandse Molendag zijn tussen 9.00 en 17.00 uur niet minder dan 13 molens voor bezoek opengesteld:

Korenmolens:

- Delft 'De Roos'
- Loosduinen 'De Korenaar'
- Maassluis 'De Hoop'
- Monster 'De Vier Winden'
- Schipluiden 'Korpershoek'
- Wateringen 'Windlust'

Watermolens:

- De Lier (onttakelde) molen van de Oude Lier polder waarin een Crossley 1-cilinder motor met vijzel.

Biotoopverbetering molen Rosmalen

De standerdmolen van Rosmalen heeft te lijden van toenemende windbelemmering. Vrijwillig molenaar René Vogels heeft meerdere malen de alarmklok geluid (zie Molenwereld 2000-1-6). Dat heeft nu toch vruchten afgeworpen. De afdeling Beheer Openbare Ruimte van de gemeente 's-Hertogenbosch heeft 41 belanghebbende buurtbewoners benaderd met een snoeien rooivoorstel, waarvan er 28 gereageerd hebben. Vijf stemmen er in met het plan, de 23 anderen niet. Vervolgens heeft de gemeente water bij de wijn gedaan. De hoogste eiken in een houtwal bij de molen worden nu gerooid, evenals een vijftal populieren.

Molen De Korenbloem in Ulvenhout naar stichting

Sinds 1914 is de molen De Korenbloem in Ulvenhout eigendom van de molenaars Van der Westerlaken. De eigenaar, Ton van der Westerlaken, wil nu van de molen af. Hij is 71 jaar en De Korenbloem kost hem alleen maar geld. Vandaar, dat er een stichting in het leven is geroepen om de toekomst van deze molen veilig te stellen. Jhr. Mr. J. Goes van Naters is er de voorzitter van en oud-wethouder Jan van der Westerlaken, broer van de molenaar, de secretaris. Overdracht aan de gemeente Breda is ook een optie geweest, maar het gemeentebestuur stond niet te trappelen. De gemeente wil wel 350.000 gulden aan de stichting beschikbaar stel-

Axel heeft weer een molen!

Frans Weemaes

Nadat de ronde stenen bergkorenmolens De Korenaar in februari 1960 onder raadselachtige omstandigheden instortte en de molen Eben-Haëzer te Spui bij de gemeentelijke herindeling van 1970 naar Terneuzen vertrok was Axel molenloos.

De in 1970 nieuw gevormde gemeente Axel telt dan niet minder dan drie belangrijke molenrestanten. In Overslag de restanten van een achtkante stenen rosmolen en een molenromp met op de gegane grond een motormaalerij. De rosmolen is later tot maaiveldhoogte gesloopt. Het was de laatste in Zeeland!

Romp

In Axel zelf staat dan aan de Molenstraat op het voormalige bolwerk Vlissingen de in 1911 onttakelde romp van de Stadsmolen uit 1750. Deze onbeschermde molenromp kroop diverse keren door het oog van een naald. Bij de bevrijding in 1944 werd de molen getroffen door een granaat die echter onontploft de molen aan de andere kant weer verliet! De tientallen in de molen gevluchte omwonenden konden ongedeed de molen verlaten. De in- en uitredesoren van de granaat vormen sindsdien duidelijke littekens op de romp.

In 1968 brak er brand uit in de onder in de molen gevestigde maalderij. De brand woedde al tot op de maalzolder maar kon worden geblust. "Herstel" volgde en de dubbele maalstoel met antieke dieselmotor werd vervangen door een hamermolen.

De kap is geplaatst en de binnenroe gestoken. Op de stelling molenmaker Wim Adriaens. Bemerkt de vrijwel perfecte biotoop! De molen heeft de lange spruit in het midden van de kap. Het metselwerk was plaatselijk zeer slecht waardoor zeer veel vernieuwd moest worden.

Het steken van de buitenroe. Door de steeds toenemende wind was het nog een hele toer om de punt van de roe in het asgat te krijgen. Het bovenste deel van de romp diende tot op de kap-zolder gesloopt te worden.

Import

In een van de oudste jaarboekjes van De Hollandsche Molen staat een foto van de romp met als onderschrift "eens een sieraad van Axel". Met name de nieuwkomers in Axel als de dokter, de notaris, de apotheker enz. valt de onttakelde molen op. Zij weten uit hun vroegere woonplaats hoe imposant een complete molen kan zijn. In 1982 volgt de oprichting van een stichting die voor het nodige draagvlak onder de bevolking en bij het gemeentebestuur zorgt. In 1990 komt de romp op de monumentenlijst en in 1995 volgt aankoop van de laatste molenaar Josef Missegheers.

Herstel

In 1998 wordt gestart met het herstel van het metselwerk. Door diverse oorzaken duurt dit tot medio 1999. Molenmaker Adriaens heeft ondertussen ook niet stil gezeten zodat de kap en het gaande werk reeds in de werkplaats gereed liggen. Eind 1999 komen de onderdelen van de kap naar Axel en worden deze naast de molen in elkaar gezet.

Op 8 februari is het dan zo ver dat de kap geplaatst kan worden. Doordat men slecht weer afgeeft wordt het nog spannend. Gelukkig luwt de wind onder de morgen en kan alles volgens plan verlopen. In de stromende regen wordt de kap geplaatst. Hierna volgt de staartbalk en worden de schoren op de stelling gelegd. Rond de middag wordt het droog en komt er zelfs een zonnetje. Wel neemt de wind steeds meer toe. In de middag worden vervolgens de roeden gestoken; een en ander onder zeer grote publieke belangstelling. De planning is dat de molen met Nationale Molendag kan draaien en in juni volledig maalvaardig is.

Tot slot nog enige technische gegevens. De kap weegt ruim 16 ton. De roeden zijn van het fabriekaat Derckx, genummerd 904 en 905. De vlucht is 23,80 meter.

De weer bijna complete molen gezien vanuit de Molenstraat. Binnenkort weer een sieraad voor Axel.

De korenmolen van Ulvenhout.

len om de molen aan te kopen en voorzieningen te treffen. Zo wil de stichting twee loodsen aan de achterzijde van de molen slopen om zo de doorrit weer te herstellen. Ook wil men een vrije toegang naar de molen en daarvoor moet men grond aankopen. De elektriciteitsvoorziening loopt nu via het molenhuis, maar nu moet er een eigen aansluiting komen. De Korenbloem wordt nu draaiend gehouden door molenaar Ton van der Westeralen en diens zoon Eric. De Korenbloem, met die van Heeze de hoogste beltmolens van Nederland, verkeert gelukkig in goede staat.

Eendracht maakt Macht 100 jaar in Meterik

De beltkorenmolen Eendracht maakt Macht in Meterik is 100 jaar geworden. Tweede Kerstdag 1899 werd er proefgedraaid en vanaf begin 1900 gemalen voor de boeren.

De Meterikse gemeenschap wilde een eigen kerk in hun dorp, maar de bestuurders en de deken in Horst waren er tegen. Uiteindelijk kreeg men toestemming, maar dan zou men zelf moeten zorgen voor het onderhoud van de kerk en van de rector, die aan de kerk verbonden zou worden.

Er werd een molen gebouwd en een coöperatie opgericht die voor de exploitatie zou zorgen. Uit de opbrengst ervan kwamen de benodigde financiën. Vandaar dat de molen een symbool is van de eendrachtige samenwerking van de Meterikse bevolking.

De molen werd gebouwd met onderdelen van een achtkante poldermolen die

van 1798 tot 1899 bij de Nieuwkoopse Droogmakerij in Zuid Holland had gestaan. Het hout van het achtkant is allemaal verwerkt in de molen. Onder de steenzolder liggen bijvoorbeeld enkele achtkantstijlen en enkele legeringbalken, tezamen 8 balken! Van de zolder zelf is niet veel te zien.

In 1944 werd de LLTB, afdeling Meterik, eigenaar van de molen en in 1950 volgde een grote restauratie. Zeventien jaar later werden de deuren van de molen gesloten. Om de molen voor afbraak te behoeden, besloot de gemeente Horst in 1975 deze, na een grote restauratie, over te nemen. In 1994 ging de molen over naar de stichting "Molen Eendracht maakt Macht".

Vrijwillig molenaar Toon van As onderhoudt, samen met zijn assistenten Hem Drix, Michiel Baltussen, Sef Coppers en Hans Steenmetz, de molen en laat deze regelmatig draaien en ook malen. Maalgoed wordt o.a. verkregen van de LLTB, enkele particulieren en als er dan nog te weinig is, ook nog van Nijsen Granico, een meelfabriek in de buurt.

Bij goed weer en een draaiende molen komt er regelmatig bezoek van o.a. recreanten van twee bungalowparken in de buurt. Daaronder zijn relatief veel buitenlanders. Ook groepen van scholen, jeugdverenigingen en bedrijven weten de molen te vinden.

Hopelijk kan Meterik nog lang genieten van het aanzicht van een draaiende molen die in goede staat verkeert. Een molen die een belangrijke functie heeft gehad in het bestaan van Meterik.

De molen heeft een goede tot zeer goede biotoop, behalve op het noord-

De korenmolen Eendracht maakt macht in Meterik. De naam heeft alles te maken met de bouwgeschiedenis van de molen (foto A. van As).

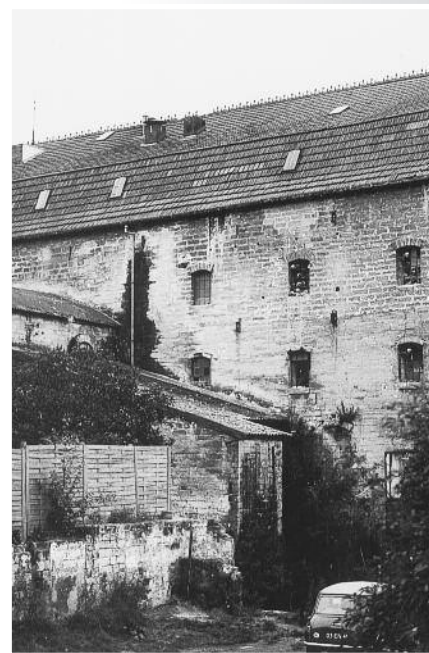
westen, want daar staat een gasstation met een aantal bomen eromheen. Gelukkig komt de wind niet zo dikwijls uit die hoek.

Op vrijdag 12 mei houdt de stichting een receptie, op zaterdag 13 mei, molendag en zondag 14 mei, in Limburg ook molendag, is de molen geopend van 10.00 tot 17.00 uur. Wegens de beperkte ruimte bij de molen vinden er buiten slechts enkele activiteiten plaats. Er zullen een of meerdere oude stationaire motoren staan te puffen en er worden pannenkoeken gebakken.

Op zaterdag is de molen ook stempelplaats van de landelijke fietsdag. De molen is elke zaterdag geopend van 13.30 tot 17.00 uur. **Toon van As, Horst**

Nieuwe eigenaar voor De Oude Molen van Valkenburg

Processen spelen in de recente geschiedenis van De Oude Molen een grote rol. Vooral het waterschap Roer en Overmaas weet daarvan mee te praten in verband met het herstel van de kadenuren van de Molentak van de Geul (zie Molenereld 1998-10-199, 1999-11-223 en 2000-1-7).

De Oude Molen in Valkenburg met links het turbinehuis. De molen is een van de grootste watermolengebouwen van Nederland.

Onlangs heeft eigenaar en advocaat mr. A.M.T. Plantaz de molen verkocht aan projectontwikkelaar Hillgers-Spronck-Jacobs. De nieuwe eigenaar wil de stuwrechten voor de molen verkopen aan het genoemde waterschap en de molen restaureren. De bestemming van de molen staat nog niet helemaal precies vast, maar waarschijnlijk komen er luxueuze woonappartementen in de molen, ongeveer op dezelfde manier als bij De Franse

Molen, die onlangs ook overging naar een projectontwikkelaar (zie *Molenwereld* 2000-3-57)

Plantaz had de sinds 1960 stilliggende molen in 1984 overgenomen van de molenaarsfamilie Schyns en weer maalvaardig laten maken voor de verwerking van biologische producten. Tens plaatste hij een door de turbine gedreven generator in de molen om elektriciteit op te wekken. De nieuwe eigenaar wil dit handhaven.

Fotoserie Zaanse verdwenen molens

De heer Tanger uit Westzaan brengt regelmatig een serie gedrukte kaarten uit van vooral verdwenen Zaanse molens. Recent is er weer een nieuwe serie van tien kaarten uitgekomen; het betreft:

296. Pelmolen De Tol Zaandam-O, in 1899 verplaatst naar Harlingen.
297. Zaagmolen De Gekroonde Hoop of Het Rasphuis Zaandam-O, in 1898 verplaatst naar Winterswijk (Venemansmolen).
298. Korenmolen De Paauw in Amsterdam-Noord, gesloopt in 1934 (in 1885 overgeplaatst uit Vlaardingen: De Bonte Os) met op de achtergrond de onderbouw van de zaagmolen De Hoop.
299. Strijkmolens A, B, C, D aan de Zes-Wielen Alkmaar-Oudorp, malend.
300. Pelmolen Het Prinsenhof Westzaan.
301. Papiermolen De Schoolmeester Westzaan.
302. Zaagmolen De Held Jozua Zaandam-W.
303. Oliemolen De Vogelstruis of Menies, Zaandam-W, verbrand 1914.
304. Oliemolens Het Oude Bonte Kalf (gesloopt 1905), De Dood (verbrand 1915) en De Strijd (verbrand 1949), Zaandam-O.
305. Oliemolens Het Zwarte Kalf (verbrand 1924) en de Sint Lucas (gesloopt 1910) Zaandam-O.

De kaarten zijn te bestellen door het overmaken van f 10,50 op postgirorek.no. 6791277 of bankrek.no. 3701.08.825 (N.B.: adres vermelden!) van de heer K. Tanger, Nauernase Vaartdijk 40, 1551 BA Westzaan (tel. 075-6217029). De prijs is inclusief porto. Losse kaarten, ook van eerder verschenen series, kosten f 0,85 per stuk, te vermeerderen met de porto. Een lijst met nog voorradige kaarten is verkrijgbaar bij de heer Tanger.

Tentoonstellingen

Vanaf 11 september 1999

'Nieuwerkerk molendorp' in Oudheidkamer Nieuwerkerk a/d IJssel

Van 12 mei t/m augustus

'Ons dagelijks brood' in het molenhuis achter de molen De Haas in Benthuizen.

De oliemolens De Strijd, De Dood en Het Oude Bonte Kalf in Zaandam-O; een van de kaarten uit de nieuwe serie van Tanger.

Nieuwe molenkaart

De heer H. van Steenberghe heeft een nieuwe molenkaart uitgegeven van molen No. 3 van de Nederwaard in Kinderdijk.

De kaarten kosten f 1,- per stuk, te vermeerderen met de porto (f 0,80 bij maximaal vijf stuks). Ze zijn te bestellen door het bedrag over te maken op Postbankrekening 747404 van H. van Steenberghe, A. Camuserf 38, 3315 BH Dordrecht, onder vermelding van het gewenste (en bij overschrijving vanaf een bankrekening: het adres). Voor nadere informatie: tel. 078-6164297. **H. van Steenberghe**.

in 't kort:

- Op 27 januari ging de gemeenteraad van Eemsmond akkoord met een krediet voor het herstel van de Eva in **Usquert** (zie *Molenwereld* 2000-2-27). De totale restauratiekosten worden begroot op drie ton. Het werk zal worden uitgevoerd door molenmaker Dunning uit Adorp.
- Vrijwillig molenaar Herman Nijhof uit Haarlo heeft om gezondheidsredenen het malen met de molen van Gerritsen in **Silvolde** op moeten geven. Hij wordt opgevolgd door Gerard Kok uit Eften, die hier dankzij de VUT de gelegenheid toe heeft.
- Ernst-Jan Mackloet uit Stellendam is - nu hij zijn diploma vrijwillig molenaar heeft behaald - benoemd tot molenaar

op de korenmolen van **Den Bommel**.

- De toestand van de molen van de Klaas Hennepoelpolder onder **Warmond** is nog verder verslechterd (zie *Molenwereld* 1999-3) Wat er drie jaar geleden nog over was van de kap (met as) is inmiddels van de romp verdwenen.
- De korenmolen De Twee Gebroeders in **Wijk en Aalburg** ondergaat binnenkort een grote restauratie waarmee tussen de zeven en de acht ton is gemoeid. Molendeskundige ing. J. den Besten maakt het bestek voor de restauratie van deze molen, eigendom van de Molentichting Het Land van Heusden en Altena.
- Op 17 maart vond de oplevering plaats van de molen aan de Lage Wipstraat in **Zevenbergen**.

Molenkalender

- **15 april** Molenruilbeurs in de recreatieruimte van de Bethelkerk in Utrecht.
- **15 april** Donateursbijeenkomst Stichting De Overijsselse Molen in restaurant Hof van Salland in Diepenveen.
- **6 mei** Opening molen De Hoop Rha.
- **27 mei** Molendag Noord- en Zuid-Beveland.
- **24 juni** Molendag Tholen en Sint Philipsland
- **24 juni** Westlandse Molendag
- **24/25 juni** Brabants Molenweekend
- **29 juli** Molendag Schouwen-Duiveland
- **26 augustus** Molendag Zeeuwsch-Vlaanderen
- **26 augustus** Drentse Molendag.
- **30 september** Molendag Walcheren
- **22 oktober** Molendag Alkemade-Jacobsbouwde-Rijnbouwde-Zoeterbouwde
- **4 november** Molenruilbeurs in de recreatieruimte van de Bethelkerk in Utrecht.

Hier is de wereld nog in orde -

J.S. Bakker

Zondagsrust aan de Zaan omstreeks 1900

Het Zaanlandschap met zijn honderden molens heeft bezoekers uit binnen- en buitenland geïmponeerd. 'Sans pareil - weergaloos' zou Napoleon gezegd hebben tijdens zijn kortstondig bezoek aan Zaan- dam op 11 oktober 1811.

'Onvoorstelbaar, je zag ze malen in alle hoeken en gaten', zei de Achterhoekse molenmaker Ten Have toen hij De Ge- kroonde Hoop in 1898 kwam 'halen' om hem naar Winters- wijk te brengen; en toen was de room al van de melk af.

Ter gelegenheid van het 75-jarig jubileum wijden wij graag een grote middenplaat aan de Zaanse molens. Tegenover Koog a/d Zaan steekt een schiereiland in de Zaan, de Hemmes. Het water ten noorden ervan heet de Poel, dat ten zuiden ervan de Kuil. Op de Hemmes hebben niet minder dan zeven oliemolens plus één pelmolen gestaan, die daar eeu- wenlang het Zaangezicht domineren. De Hemmes werd van het vasteland ge- scheiden door een waterloop, het Kren- gegat. Aan dit Krengegat, maar niet op de Hemmes stonden ook nog weer twee molens, een pel- en een oliemolen.

Aan de noordkant van de Poel stonden zeven molens: vier oliemolens, twee pel- molens en een watermolen. Vanaf de Kuil voerde een vaart het veld in, de Braak. Aan de Braakdijk, de zuidkant van de Braak staan ook weer vier oliemolens en twee pelmolens; in totaal 22 molens. Van deze 22 molens zijn er in 1900 acht verd- wenen: De Kater, De Halve Maan, De Wildschutter, Het Leven, Het Vergulde Kalf, De Zevenster en De Koopman en De Zwarte Walvis ontbreken, de eerste vijf zijn afgebrand, respectievelijk in 1842, 1897,

...maar hier werkdag!

1885, 1800 en 1876, terwijl De Koopman vanaf 1894 dienst doet als korenmolen in Barneveld en De Zevenster al in 1811 is gesloopt en De Zwarte Walvis nog eerder, in 1791.

De foto

Het moet omstreeks 1900 geweest zijn toen de Koger fotograaf Nieuwstad dit molenlandschap op de gevoelige plaat vastlegde op een zomerse zondag tussen 1897 en 1905. De molens staan in het kruis; juist dit wijst een zondag. Op twee na staan alle molens met hun koppen op het noordoosten, wellicht heeft het korte te- voren uit die hoek gewaaid en is er ge- malen. Twee, De Sint Lukas en De Zee- meeuw staan op het zuidwesten, uit voor- zorg? Of stonden ze al langer stil omdat er 'staantijd' gehouden werd? (De zomer was de slappe tijd voor de oliemolens, die tijd werd dan benut voor een grote on- derhoudsbeurt, waarvoor de molen uiter- aard stil stond. 'Staantijd houden' of 'mai- tummere (meitimmeren, timmeren in mei werd dit genoemd.) Op de foto zijn elf

molens zichtbaar, zij het van vier niet meer dan de kap of de wieken. De molen uiterst links is De Sint Lukas en uiterst rechts De Roggebloem. Hieronder volgt van links naar rechts de korte ge- schiedenis van de zichtbare molens, waarvoor natuurlijk de werken van Boor- sma een onmisbare bron zijn.

DE MOLENS:

1. De Sint Lukas

Een betrekkelijk kleine oliemolen, waar- voor de windbrief op 18 oktober 1679 is af- gegeven aan Pieter Pietersz. Peijt, wiens nazaten tot 1809 eigenaar zijn. Hij wordt dan verkocht aan Pieter Honig. De molen is in 1910 gesloopt, maar de molenschuur stond er in 1950 nog. De Sint Lucas was een der vele Zaanse molens met een bij- naam: De Schoenlapper. Het fabrieksge- bouw rechts van de 'Luikes' staat op de plaats van de oliemolen De Halve Maan, die omstreeks 1884 afvallen ging malen. De 'doppenmolen' brandde daarna in de nacht van 20 op 21 februari 1897 af. Over-

De Hemmes, gezien vanuit het oosten met v.l.n.r. De Oude Zwan, De Zeemeeuw, De Zaadzaaier en de Prolpot.

Sint Lukas

Oude Bonte Kalf

MOLEN
Wereld

Zondagsrust aan de Zaan -

Kogmeeuw

od

Poelsnip

Prolpot

Zaadzaaier

1900

Zeemeeuw

Oude Zwan

Oranjeboom

Roggebloem

De Hemmes met omgeving in 1930, gezien in westelijke richting. De bezem is dan al knap door de molens gehaald, maar er is nog veel te zien. Uiterst links, op de hoek van het Krengegat en de Kuil staat De Oranjeboom die niet maalt. Op de plaats van het pakhuis ernaast stond Het Vergulde Kalf. Het grote pakhuis op de Hemmes is Insulinde. Het schuurrestant van De Roggebloem is dan al exit. De Oude Zwan erachter staat te malen. Daarachter tekent zich in het water de fundering van De Zeemeeuw. De molenschuur van De Kogmeeuw op het puntje van de Hemmes staat er nog. De Zaadzaaijer aan de noorkant van de Hemmes staat met één roe. Vervolgens zien we de schuur en de onderbouw van de in 1894 gesloopte pelmolen De Koopman en ervoor de scheepswerf op de plaats van De Prolpot. Op de hoek van het Krengegat en de Hemmes herinneren schuren en onderbouw aan het bestaan van De Poelsnip. Vergelijk ook foto pagina 93. Aan de andere kant van de Kuil, rechtsonder op de foto, stond op de plaats van de fabriek de oliemolen Het Zwarte Kalf. De eerste molen van de overzichtsfoto, De Sint Lukas, stond oostelijker; dus niet zichtbaar op deze foto. Het Zwarte Kalf is afgebrand in 1924. Iets verder op de foto maakt het dijkje een slinger. In deze bocht stond de watermolen Het Pinksternakel die de Kalverpolder bemaalde. De brede tocht naar rechts is de molensloot.

Het dijkje volgend, is verderop duidelijk een molenerf herkenbaar. Het is het erf van de oliemolen De Kater, afgebrand op 9 november 1842. De volgende verbreding begint weer met een leeg molenerf, nu van de pelmolen De Zwarte Walvis, gesloopt in 1791.

Daar waar het dijkje afbuigt staan in 1930 nog de schuren en onderbouw van de rijstpelmolen De Witte Klok. Op de hoek van de Zaan en de Poel staat de stoomolieslagerij De Wachter, tot 1891 stond daar een gelijknamige oliemolen. Een schuur ervan bleef deel uitmaken van het fabriekscomplex tot de sloop ervan voor de bouw van de grote fabriek van Duyvis. Naast De Wachter staat De Ooievaar nog te malen. Die is er nog steeds... Naast De Ooievaar de schuur van De Windhond, gesloopt in 1916. De schuur werd gesloopt in verband met de bouw van de Julianabrug in 1935/1936.

Aan de overkant van de Zaan staat in Koog Het Pink te malen. Rechts daarvan is het kort tevoren gereed gekomen molenmuseum zichtbaar.

Oproep

Het werk voor de *Molenwereld* breidt zich gestaag uit. Het maakt een versterking van de bemensing van de *Molenwereld* dringend noodzakelijk. De Stichting Molenwereld zoekt daarom: een

redacteur (m/v)

voor de rubriek Molensactueel, die op vrijwillige basis in samenwerking met de eindredacteur deze rubriek gestalte geeft.

Verder zoekt de stichting een

redactie-medewerker (m/v)

voor het bijwonen en verslaan van vergaderingen, contactdagen enz., eveneens op vrijwillige basis.

Voor nadere informatie : Paul Groen,
Molenstraat 27
3417 HR Montfoort, tel. 0348-470347

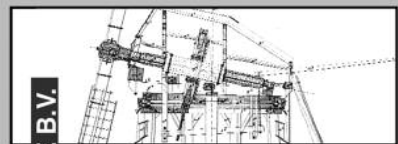
WINDKORENMOLEN "DE HOOP"

te koop:

- gietijzeren maalstoel, z.g.a.n., gestraald, gespoten en geheel gereviseerd met nieuwe lagers, excl. stenen en meelkuip.
- dubbele walsenstoel (1 stel rollengeschikt voor snijden/breken en 1 stel voor pletten).
- afzetbultank met VW-motor compleet (o.a. geschikt voor tijdelijke graanopslag).
- Petrinx (voor het maken van kwaliteitsanalyses van baktarwes)

molen
De Hoop,
Oud-Zevenaar,
tel. 0316-523526

DERCKX KONSTRUKTIE B.V.

Molenroeden en Toebehoren

Waterraderen

Nieuwbouw en reparatie
Bagger-Steenindustrie

Oplaf- en Spuitoplaswerk

Waage Naak 10
6019 AA Wessem
Postbus 5018
6097 ZG Heel

Tel.: 0475 - 56 33 42
Fax: 0475 - 56 33 43

DERCKX KONSTRUKTIE B.V.

waaiende vonken betekenden bijna de ondergang van De Sint Lukas, toen eigendom van Honig & Koning. 'Vonken malen' en ingrijpen van de brandweer voorkwamen dit, al keerde de onderlinge verzekeringsmaatschappij, het Olieslagerscontract, toch 320 gulden uit voor geleden schade.

2. Het Oude Bonte Kalf

Links van de Roomse kerk aan het Kalf zijn twee wiekenkruisen zichtbaar. Het voorste is dat van Het Oude Bonte Kalf, het achterste van De Dood. Het Oude Bonte Kalf was een zeer zware oliemolen met niet minder dan twee dubbele (voor- en nagslag) oliewerken, inclusief twee kollergangen plus een pelwerk. In 1649 stond hier al een kleinere voorganger. In 1905 werd de molen tot op baliehoogte afgebroken, waarna schuren en onderbouw in 1936 volgden. Tot 1885 stond tussen Het Oude Bonte Kalf en De Dood de pelmolen De Wildschutter die op 23 oktober 1885 afbrandde.

3. De Dood

Deze oliemolen bestond al in 1681 en verwerkte in de laatste jaren van zijn bestaan koffiedoppen (doppenmolen) en vervolgens cacaoafval. Op 18 november 1915 maakte brand een eind aan zijn bestaan. Achter De Dood stond ten tijde van het maken van De foto nog De (gedurige) Strijd, maar die is niet zichtbaar. Het Leven stond nog verder langs de Braakdijk, waarna De Zevenster de hekkensluiter was. Zo stonden het achter elkaar Het Leven, De Strijd en De Dood of naar een rijmpje met de molennamen:

*Eerst komt Het Leven,
Dan komt De Strijd
En met De Dood ben je alles kwijt.*

4. De Zaadzaaiër

Pal rechts van de kerk de oliemolen De Zaadzaaiër, oorspronkelijk De Lastdrager geheten. De windbrief werd op 19 september 1690 verstrekt aan Cornelis Willemsz. Backer, maar op de plaats waar de molen gebouwd werd had reeds eerder een molen gestaan. De molen verwerkte na 1912 cacaoafval voor J. Huysman Wz, een pettenbaas die de met windmolens de grondslag legde voor Cacao De Zaan, nu ADM cacao, waarschijnlijk de laatste grote onderneming die uit een windmolenbedrijf is ontstaan. In 1937 werd de molen, die toen met al jaren met één roe stond en door een Brons-motor gedreven werd, onttakeld. In mei/juni 1947 volgde totale sloop.

5. De Kogmeeuw

Deze oliemolen, schitterend van model werd in 1749 gebouwd op de plaats van een voorganger die al in 1790 bestond.

De Schijjtjager - zoals zijn scheldnaam luidde, naar de bijnaam voor een jas met korte panden - werd in oktober 1909 gesloopt, maar de molenshuur bleef staan. Later werd bij de schuur het veevoerfabriekje Drente gebouwd, afgebrand in 1921. Achter de schuur van De Kogmeeuw zijn twee kappen zichtbaar, terwijl het restant van de pelmolen De Koopman geheel aan het gezicht wordt onttrokken. De linkse of achterste kap is die van De Poelsnip, de rechtse van De Prolpot

6. De Poelsnip

De windbrief voor deze oliemolen werd op 8 maart 1695 verleend aan Claes Pietersz. Jut, maar de molen was volgens zijn baard al in 1689 gebouwd. De Poelsnip was de eerste molen in de Zaanstreek die een ijzeren roe kreeg en wel in augustus 1863. Op 28 oktober 1868 werd de molen door blikseminslag zwaar beschadigd maar hersteld. Het olieslagerscontract keerde de eigenaar C.G. von Reeken 1650 gulden uit. De Poelsnip was de laatste Zaanse oliemolen die dag en nacht in bedrijf was. In 1922 werd de molen, eigendom van T. Duyvis, tot op baliehoogte gesloopt. De molen zelf verhuisde naar Budel-Schoot en werd daar korenmolen. In februari 1937 brandde De Snip daar af, waarna er een molen uit Venlo herrees, die nog bestaat.

7. De Prolpot

Deze als enkelwerks-, later dubbelwerks- oliemolen werd in 1657 gebouwd (windbrief aan Walich Jansz. Hoogeboom op 22 maart 1657). De naam van de molen hangt samen met prol, een soort brei gemaakt van meel en melk of wei. De staart van het spintje van De Prolpot droeg een uitgezaagde pot met twee oren, terwijl uit de pot, - eveneens uitgezaagd - de schuin staande steel van de lepel stak. Een van zijn eigenaren was officier van de Zaadamse schutterij. Als een oefening niet doorging werd er een witte vlag achter op de kap gehesen. Dat bespaarde velen een vergeefse reis. Op 18 juni 1917 brandde de molen in de vroege ochtend af. Onder invloed van de Eerste Wereldoorlog bracht het oud ijzer dat uit de molen kwam meer op dan net voor de oorlog voor de hele molen was betaald! De heel gebleven halve binnen- en buitenroe werden door smid Kroon weer aan elkaar geklonken en als een roe gestoken in De Strijd, waar hij dienst deed tot aan de brand van 1949.

8. De Zeemeeuw

Deze oliemolen werd in 1639 of 1640 gebouwd voor Claes Cornelisz. en Claes Pietersz. In 1714 maalde De Mieuw zijn kap af en in 1763 raakte de molen na blikseminslag in brand. Het verbrande dekriet werd

daarna vervangen door spaan (houten leien) en ook de kap werd met hout be-timmerd. Ook deze molen versterkte in het laatst van zijn bestaan het legioen van de 'poeiermolens' (verwerkers van cacaoafval), maar ging later toch weer olieslaan. In april 1915 werd de molen onttakeld, waarna een motor het gaande werk dreef. Op 12 april 1917 brandde de onttakelde molen af, terwijl men begonnen was met het bijbouwen van een stenen fabrieksgebouw, dat ook mee afbrandde.

9. De Oude Zwan

De Ouwe Turk - zijn bijnaam - stond voor 1722 in Purmerend als oliemolen en was vermoedelijk eerder watermolen. Van 1817 tot 1838 behoorde hij tot de 'molenarmada' van Cornelis Honig Clz. die niet minder dan 21 molens in eigendom had, de grootste particuliere molenbezitter die Nederland ooit telde. Aan het begin van deze eeuw is hij ook eigendom van J. Huysman Wz geweest, waarna nog andere eigenaren volgden. Nadat de molen op 13 september 1936 door de bliksem getroffen was volgde in oktober onttakeling. Het achtkant van deze zware molen hield het nog uit tot de sloop in oktober 1945. In 1985 'vielen' de onderbouw en de schuur, de laatste molenoverblijfselen op de Hemmes en omgeving.

10. De Roggebloem

De wind brief voor de oliemolen De Roggebloem, alias De Tas, werd op 19 september 1685 verstrekt aan Claes Jansz. Wit. Het was een vrij kleine molen, die bij noordwestelijke winden nogal leed onder de aanwezigheid van zijn dikke buurman De Oude Zwan die hem dan - letterlijk - de wind flink uit de zeilen nam. Als De Turk werd 'aangehouden' dan ging De Tas er tussenuit! De molen zou zijn bijnaam ontleenen aan de betaling in klinkende munt bij de bouw, een (beugel-)tas vol geld. Later verwerkte hij cacaoafval en in oktober 1913 volgde sloop. Zijn standplaats raakte onder het toen gebouwde pakhuis Insulinde, maar het noordelijk einde van de molenshuur wist het nog een aantal jaren uit te houden. Achter De Roggebloem staat De Oranjeboom.

11. De Oranjeboom

Deze oliemolen bestond al in 1683. In de laatste jaren van zijn bestaan was hij eigendom van Huysman, die ook eigenaar was van Het Zwarte Kalf, De Prolpot, De Zaadzaaiër, De Zeeman en De Oude Zwan. Toen Jan Huysman 25 jaar getrouwd was stonden alle zes zijn molens in de bruidstool. Na een kwakkelend bestaan werd De Oranjeboom in mei 1938 onttakeld als laatste complete molen op de Hemmes. In december 1940 volgde sloop tot op de onderbouw, welke in de nacht van 14 op 15 maart 1941 afbrandde.

Zoeker

De heer W.O. Bakker uit Harkstede heeft in de 'Zoeker' in *Molenwereld* 2000-3 de molen van het Duitse Artlenburg, kreis Lüneburg herkend. De molen werd in 1890 gebouwd na het afbranden van zijn in 1833 gebouwde voorganger. Voor de herbouw gebruikte men een overbodig geworden watermolen uit Laßrönne. In 1963 stond de molen met kale roeden, maar zou toen afgebroken worden. De molen is vanaf de bouw van de molen in 1833 constant eigendom van de familie Brüggeman geweest.

De heer Esselink vond onlangs bij toeval bij toeval de oplossing voor een oude onbekende, en wel die uit *De Molenaar* 1979-11, opnieuw geplaatst in *De Molenaar* 1984-21. Hij schrijft: 'In het boek *De loop van het Spaarne* wordt in een hoofdstuk aandacht besteed aan 'De molens aan het Spaarne' te Haarlem. Op pagina 98 staat een aquarel uit circa 1890 afgedrukt van de zaagmolen Het Vliegend Hert. Dit betreft onmiskenbaar dezelfde molen als de onbekende. Deze molen werd oorspronkelijk in 1652 gebouwd als oliemolen en kort daarna verbouwd tot zaagmolen. De molen stond aan de oostzijde van het Noorder Buiten Spaarne, tegenover de tegenwoordige Hertzogstraat. De molen verbrandde in de nacht van 17 op 18 augustus 1894 als gevolg van blikseminslag. Op het kantoor van de Stichting Molens Zuid-Kennemerland aan het Donkere Spaarne is een model te zien van deze molen, in 1983 gebouwd door een nazaat van de in 1887 op de molen geboren Nicolaas Molenaar. Het onderschrift bij de onbekende uit *De Molenaar* is dus op twee punten onjuist: het genoemde jaar 1895 moet 1894 of eerder zijn, terwijl het water niet de Amstel, maar het Spaarne betreft. Door deze oplossing is er een echte foto van 'Het Vliegend Hert boven water gekomen, de eerste die mij bekend is. Gezien het tijdstip van verdwijnen zullen er wel niet veel foto's van deze molen bestaan.'

Verder komt de heer Esselink nog terug op een andere onbekende: 'In het februarinummer van de *Molenwereld* staat een uitgebreid artikel over de Beemster en zijn bemaling. Daarin valt ook te lezen, dat de molen van de Lage Kilpolder in 1887 verplaatst is naar de Overdiepolder te Alkmaar. Ik heb van deze molen een foto, die ook ooit als onbekende geplaatst werd in *De Molenaar* (1976-14, thuisgebracht in nr. 15). Het vreemde is nu, dat ik in een

boek over 800 jaar waterbeheer in Alkmaar, ook een heel andere foto van de molen van de polder Overdie en Achtermeer tegenkom, die beslist een andere molen betreft als mijn foto van deze molen. De foto uit het boek betreft zonder twijfel de molen van de polder Overdie en Achtermeer, omdat de omgeving klopt met latere foto's, toen de molen al weer verdwenen was. Nu zijn er een aantal mogelijkheden die het verschil kunnen verklaren.

- De foto uit het boek betreft de voorganger, hoewel het onderschrift dat tegenspreekt.
- De foto uit *De Molenaar* betreft de voorganger.
- Laatste mogelijkheid: de foto uit *De Molenaar* 1976-14 heeft geen betrekking op de molen van de polder Overdie.

Persoonlijk denk ik het laatste, omdat de omgeving van deze molen niet klopt met Overdie. Zo kan ik o.a. de schuur links van de molen niet plaatsen. Daar komt bij, dat deze molen veel gelijkenis vertoont met een Schermer-poldermolen: de vorm, de bliksemafleider op de kap en de lange rechte voorboezem.'

Het toeval wil dat de bewuste foto uit *De Molenaar* ook is ingezonden voor deze rubriek; vandaar dat wij hem hier wederom opnemen met het verzoek. Is het vermoeden van de heer Esselink juist dat dit een Schermermolen is en niet de molen van Overdie ren Achtermeer? Zo ja; welke Schermermolen betreft het dan precies? Reacties a.u.b. te richten aan de redactie van de *Molenwereld*, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, fax 079-5931303, e-mail jsbakker@cistron.nl

x

75 Jaar

De Zaansche Molen!

J.S. Bakker

De gehavende Zoeker na het ongeluk in februari 1925: twee gebroken roeden, kap en balie zwaar gehavend; naar de maatstaven van 1925 uitzichtloos. Het herstel werd geraamd op 2225 gulden; daar kocht je toen zowat een huis voor.

GEEN WOORDEN

MAAR DADEN. – Een poging tot stichting eener vereeniging De Zaansche Molen, zo kopt De Zaanlander van 7 maart 1925 en vervolgt: ‘Gaan we eens na, hoe de Zaankanter over het algemeen tegenover het sieraad zijner streek staat, de oude windmolen, dan, ieder zal het toegeven, valt het op met hoevele woorden, maar ook met hoe weinig daden hij zijn liefde toont.’

Frans Mars, die de oproep plaatste, vervolgt: ‘Elk jaar vallen er een paar van die historische bouwwerken en prompt elke keer wordt een lijzang aangeheven. (...) het slot zal zijn de Zaan zonder molens. Tenzij de Zaankanter in plaats van te praten, nu eens zijn handen uit de mouw steekt. Want 't is niet noodzakelijk, dat de molens verdwijnen moeten. Maar de molens moeten beschermd en zoo nodig gesteund worden. Maar hoe? Zie hier in 't kort een plan. Ik wilde alle molenvrienden vereenigen in een Vereeniging 'De Zaansche Molen.’

Achteruitgang

Tien dagen eerder, op 26 februari, was de Zaanse oliemolen De Zoeker in windhoos zwaar ‘gerampoeneerd’. De molen was hiermee ten dode opgeschreven want eigenaar Willem Hooijschuur was niet bij machte het herstel te betalen en was tevens zijn broodwinning kwijt. Het kwam dus neer op: weer één.

Het aantal Zaanse molens was al zo'n anderhalve eeuw aan het slinken, maar na 1875 ging het met een sneltreinvaart bergafwaarts (zie tabel).

Omstreeks 1740 bereikte het aantal Zaanse molens zijn hoogtepunt, circa 650 en dat in een gebied van ruwweg honderd km²; gemiddeld meer dan zes molens per km²!

Omstreeks het genoemde jaar stort de Zaanse scheepsbouw in. Er waren in 1731 in Zaandam 26 scheepswerven waar zeevarende (houten!) schepen gebouwd werden. De jaarproductie schatte men toen op honderd schepen. In 1770 liepen er slechts 20 à 25 schepen van stapel; na 1790 nog geen vijf. In 1806 bestaan er nog maar twee scheepswerven die geen van

beide werk hebben! Dit heeft zijn weerslag op het molenbedrijf. Tussen 1731 en 1808 daalde het aantal Zaanse zaagmolens van 205 tot 91; een verlies van 114 molens!

Een aantal gesloopte molens is toen elders herbouwd, zoals De Zwarte Hengst in Sneek en De Dood in Leiden (aldaar De Eendracht geheten). Zij hielden als regel hun oorspronkelijke functie. Van deze molens uit de ‘eerste ballingschap’ is er waarschijnlijk niet een bewaard gebleven; de laatste was waarschijnlijk de in 1927 gesloopte Adelaar bij Overschie, tevens de laatste Zuid-Hollandse paltrok.

Na de Franse tijd treedt een zekere stabilisatie op. In 1847 zijn er nog 323 over maar daarna gaat het weer fout door de opkomende industrialisatie waarvan de papiermolens als eerste slachtoffer worden. Na 1880 komen ook de overige molens in een soort vrije val. Op 1 januari 1918 telt Willem Buijs Pzn er nog 60. Toen op 7 maart 1925 *De Zaanlander* door de brievenbussen rolde waren daarvan er alweer twintig verdwenen.

Veel Zaanse molens werden toen evenals honderd jaar eerder, elders weer herbouwd, nu niet in hun oorspronkelijke functie maar vrijwel altijd als korenmolen, vooral in de oostelijk Noord-Brabant, noord Limburg, West-Friesland en de Veluwe/Gelderse Vallei. Er is evenwel nauwelijks een provincie te noemen waar geen Zaanse molen heeft gestaan. Volgens een ruwe schatting zijn zo zo'n tachtig Zaanse molens elders aan een nieuw bestaan begonnen, en dan nog afgezien

a/d Zaan uitgeschreven om te komen tot de oprichting van een vereniging. Zegge en schrijve waren er 28 personen aanwezig. Tijdens deze vergadering tekent zich een tweespalt af: een vleugel wil molens kopen, onderhouden/restaureren en verhuren en behoeftige moleneigenaren steunen, terwijl de andere een verzameling wil aanleggen betreffende de molens en zo wil komen tot de oprichting van een molenmuseum. Deze laatste groep zag het doel van de eerste ('de optimisten') als onhaalbaar wegens het gebrek aan middelen. Ondanks dit verschil van opvatting gaat de oprichting door, al kiest men uit realiteitszin voor de 'museumoptie'. Als er meer zou kunnen dan zou het mooi zijn. Het dan gekozen eerste bestuur bestaat uit de heren F. Mars, P. Boorsma, E. Smit, Ph. Beernink en M. Stad. In *De Zaanlander* het doel van de prille vereniging omschreven als: 'het verzamelen en behoorlijk gerangschikt bewaren van alles wat op het gebied van den Zaanischen molen betrekking heeft en het vormen van een fonds om daarmee met slooping bedreigde molens voor den ondergang te behoeden.'

Al direct komen er aanvragen om steun voor molens binnen, maar het loopt op niets uit: er is te veel geld mee gemoeid, de risico's zijn te groot of de eigenaren willen zich niet binden.

Museum

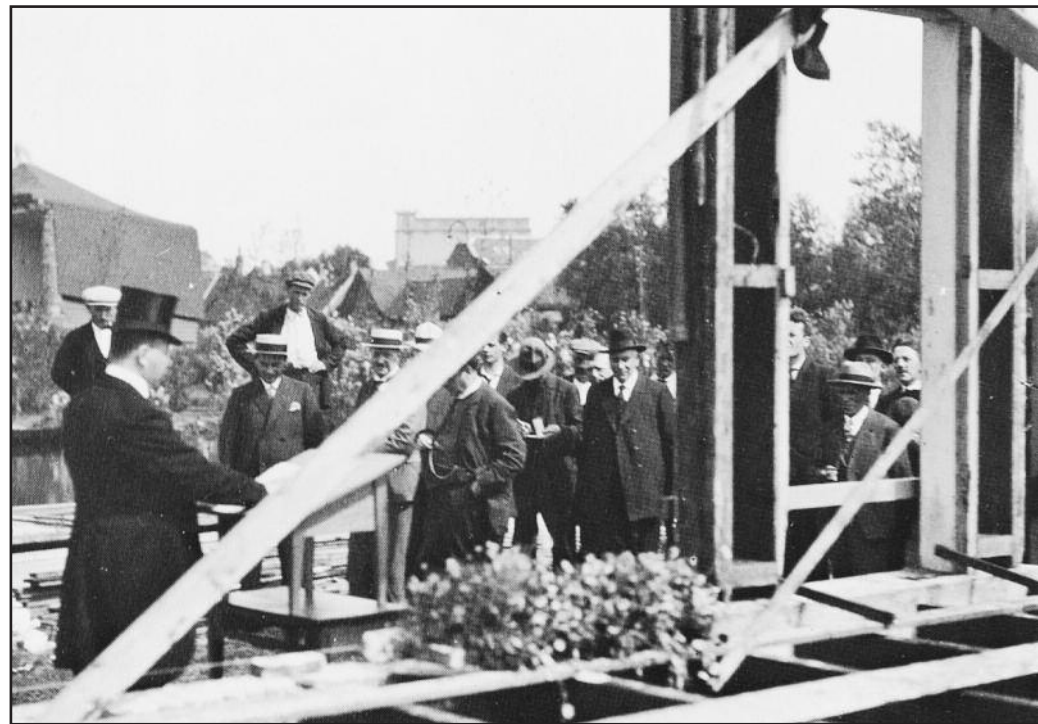
Men heeft meer succes met een molententoonstelling die in de kerstvakantie van 1925/1926 wordt gehouden in de openbare lagere school in Koog. Wanneer op nieuwjaarsdag 1926 de tentoon-

Het Pink direct na de asbreuk op 11 september 1926. De molenmakers slaagden erin om de roeden vanuit deze positie er nog heel uit te krijgen (zonder hijskraan!) een prestatie die respect afdwingt vanwege moed en vakmanschap. Het Pink werd in 1939 het vlaggenschip van de vereniging.

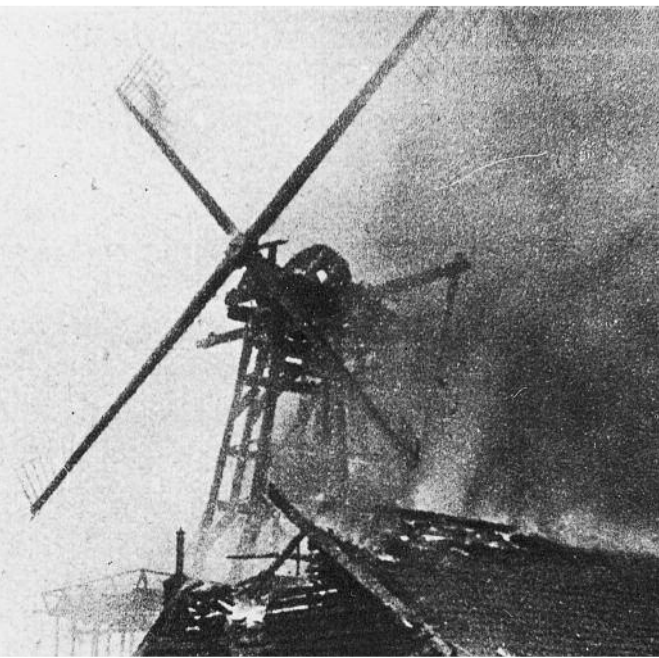
van allerlei losse onderdelen als roeden en assen. De meeste van deze molens zijn inmiddels ook weer verdwenen, maar de bizarre situatie doet zich voor dat er op dit moment meer Zaanse industriemolens buiten de Zaanstreek staan dan erin (zie tabel), al is het 'Zaangehalte' van sommige door herstel en restauraties minimaal (Venemansmolen Winterswijk en De Graauwe Beer in Beesel).

Oprichting Zaanse Molen

Het door Frans Mars gesignaleerde beeld van een Zaan zonder molens was allerm minst denkbeeldig. *De Zaanlander* steunde het initiatief van Mars krachtig, maar de respons was teleurstellend. Op dinsdag 17 maart 1925 wordt er dan een vergadering in De Waakzaamheid in Koog

Bij het leggen van de eerste steen op 12 juli 1927 voor het molenmuseum voert voorzitter Beernink het woord. Direct links van het deurspant P. Boorsma.

De ondergang van de legendarische pelmolen De Grootvorst op 24 maart 1928 kwam hard aan; de Russische tsaar Peter de Grote zou in 1697 - volgens het verhaal - immers bij de bouw nog hebben meegeholpen. Men mompelt dan al - in 1928 - over herbouw, maar dat was toen niet reëel, bij De Koperslager in 1964 meer, maar dat lukte ook niet.

stelling wordt gesloten dan zijn er een kleine 5700 bezoekers geweest. In feite wordt met deze tentoonstelling de basis gelegd voor het molenmuseum. Al tijdens de tentoonstelling biedt het Koger College van B & W alle mogelijke medewerking aan voor de stichting van een molenmuseum. Met de tentoonstelling is de prille vereniging volledig in het Zaanse beeld. Aan het eind van het eerste verenigingsjaar telt De Zaansche Molen 298 leden en was de basis gelegd voor de collectie van het latere molenmuseum. Dat kwam in

een stroomversnelling doordat het 'Huis met de ijzeren brug', eigendom van de gemeente, in Koog moest verdwijnen. Dit huis zou naar het Wandelpark verplaatst worden en kon dan mooi ingericht worden als molenmuseum, hetgeen ook geschiedde, zij het dat dit niet van een leien dakje ging. Op 24 mei 1928 werd het museum door ZKH Prins Hendrik geopend, daarmee waarschijnlijk het oudste specifieke molenmuseum ter wereld. De inrichting en de exploitatie van het museum pleegt structureel een forse aanslag op

de kas van de vereniging, terwijl het leidental maar met mondjesmaat stijgt. Een gerichte actie in Koog en Zaandijk levert in 1929 gelukkig 76 nieuwe leden op.

In de crisistijd daalt het aantal leden, terwijl de exploitatie van het molenmuseum een fors tekort laat zien. Het enige subsidie dat de vereniging krijgt, tien gulden per jaar van de gemeente Zaandam, wordt ingetrokken. De Zaansche Molen ziet zich door deze oorzaken genoodzaakt om in 1934 te besluiten het molenmuseum 's winters dicht te houden.

Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan wordt in april 1935 in de openbare lagere school in Koog een molententoonstelling gehouden met schilderijen en tekeningen van leden van de vereniging. Het bezoek valt erg tegen: 400 personen tegen bijna 6000 in 1925 en het levert nauwelijks nieuwe leden op. Erger nog, het aantal leden slinkt in de jaren dertig gestaag tot een dieptepunt van 260.

Rampzalig overschot

Ook al vindt het bestuur dat het behoud van de Zaanse molens de draagkracht van de vereniging te boven gaat, dan betekent dit niet dat men zich in dit opzicht afzijdig houdt. Men probeert eigenaren van sloop te weerhouden of steunt initiatieven in de richting van behoud en herstel. Dit levert in de praktijk weinig op en zet structureel geen zoden aan de dijk. Om dit laatste te doorbreken ontwerpt De Zaansche Molen een monumentenverordening die aan de gemeenteraden van alle Zaangemeenten wordt toegestuurd. Hiermee is men de tijd zo'n slordige halve eeuw vooruit. Het levert helaas zeven afwijzingen op. Alleen Westzaan komt na

Aantal Zaanse molens 1708 - 2000

FUNCTIE	1708	1732	1768	1819	1847	1853	1880	1898	1918	1925	1935	1950	2000
korenmolens						10	9	8		2	1	1	2
zaagmolens	183	250	131	100		107	95	46		11	8	3	2
pelmolens	35		79	57		41	44	31		4	1	1	1
olielmolens		83	116	111		106	92	54		14	10	4	4
papiermolens	20	33	34	28		12	9	5		1	1	1	1
verfmolens	18	18	18	29		18	14	10		2	2	1	1
blauwsemlolen		3	3	3		1	1	1		-	-	-	-
snuifmolens		12	12	15		3	3	-		-	-	-	-
specerijmolens							-	-		-	-	-	1
mosterdmolen							1	2		1	-	-	-
fouragemolens							1	1		1	-	-	-
doppenmolens							3	5				-	-
hennepkloppers				4			3	1		-	-	-	-
watermolens						13	13	10		4	1	1	1
volmolens				11			-	-		-	-	-	-
krijftmolen						6	-	-		-	-	-	-
slijpmolen							-	-		-	-	-	-
chocolademolens						2	-	-		-	-	-	-
	432	583	505	358	323	317	288	174	60	40	24	12	13

De gegevens over de afzonderlijke molens in 1708, 1732 en 1768 zijn niet compleet.

Nog bestaande Zaanse molens buiten de Zaanstreek

PLAATS	NAAM	FUNCTIE	VERPL.	PLAATS	NAAM	FUNCTIE
Assendelft	Het Huis Assumburg	oliemolen	1897	Nieuw-Vossemeer	Assumburg	korenmolen
Westzaan	De Jonge Dolphijn	pelmolen	1900	Joure	Penninga's M.	korenmolen
Wormer	DeHerder	oliemolen	1904/1987	Willeskop/Medemblik	Herder	korenmolen
Wormerveer	De IJver	papiermolen	1873	Veenendaal	De Vriendschap ¹	korenmolen
Zaandijk	Hef Vette Schaap	oliemolen	1911	Wijdenes	Stofmolen	korenmolen
Zaandijk	De Oude Haas	oliemolen	1849	Bovenkarspel	Ceres	korenmolen
Zaandijk	De Veenboer	pelmolen	1908	Gemert	Bijenkorf	korenmolen
Zaandam-O	Traanroeier	pelmolen	1902	Oudeschild	Traanroeier	korenmolen
Zaandam-O	De Twee Gebroeders	pelmolen	1897	Alphen a/d Rijn	Eendracht	korenmolen
Zaandam-O	De Witte Klok	pelmolen	1924	Alkmaar-Oudorp	Het Roode Hert	korenmolen
Zaandam-O	De Bootsman	pelmolen	1896	Blokker	Krijgsman	korenmolen
Zaandam-O	De Walrot	zaagmolen	1828	IJst	Rat	zaagmolen
Zaandam-O	De Oude Hoop	zaagmolen	1898	Winterswijk	Venemansmolen	korenmolen
Zaandam-W	De Graauwe Beer	zaagmolen	1891	Beesel	Graauwe Beer	korenmolen
Zaandam-W	De Dikkert	zaagmolen	1896	Amstelveen	Dikkert	korenmolen
			1898/1937	Mariaheide/Zeeland	Vooruitgang/ Sint Victor	korenmolen

1) De relatie Vriendschap - IJver is niet met zekerheid bewezen.

De sloop van De Bonte Hen op 13 november 1935; niemand kon toen zelfs maar dromen, dat De Kip veertig jaar later weer zou draaien.

verloop van tijd met een monumentenverordening, waarbij de nog aanwezige molens op een plaatselijke monumentenlijst worden gezet.

Veel van de nog in bedrijf zijnde molens hebben hun oorspronkelijke functie verloren: zij malen afvallen die hun weg vinden naar de veevoerindustrie of verwerken cacaoafval (oliemolens). Dat laatste loopt spaak, wanneer men overgaat tot het verwerken van cacao met chemische methoden - extractie -, waarmee veel van de nog overgebleven oliemolens hun bestaansgrond verliezen. De staat van de molens is navenant. Bij het tienjarig bestaan van de vereniging in 1935 zijn er nog 24 in complete staat over. Minder dan de helft daarvan maakt nog, maar vraag in veel gevallen niet hoe. De staat van zelfs

werkende molens is belabberd, om over de stilstaande maar te zwijgen. Sinds 1925 hebben er nog weer zestien het loodje moeten leggen... Voor wat betreft de molens eindigt het *Historisch Overzicht* dat ter gelegenheid van het tienjarig bestaan wordt uitgegeven dan ook in mineur: het is een 'rampzallig overschot'. Er is blijkbaar weinig vertrouwen in de toekomst voor de molens en de feiten zullen dit pessimisme nog rechtvaardigen ook (zie tabel). Na 1935 gaat het verdwijnen van de molens, het 'legioen der gedoemden' onverminderd door. Als in 1938 De Oranjeboom wordt onttakeld dan staan er aan de Zaan zelf nog maar twee complete molens meer: De Ooievaar en De Koperslager, waarvan de laatste ook nog zal verdwijnen.

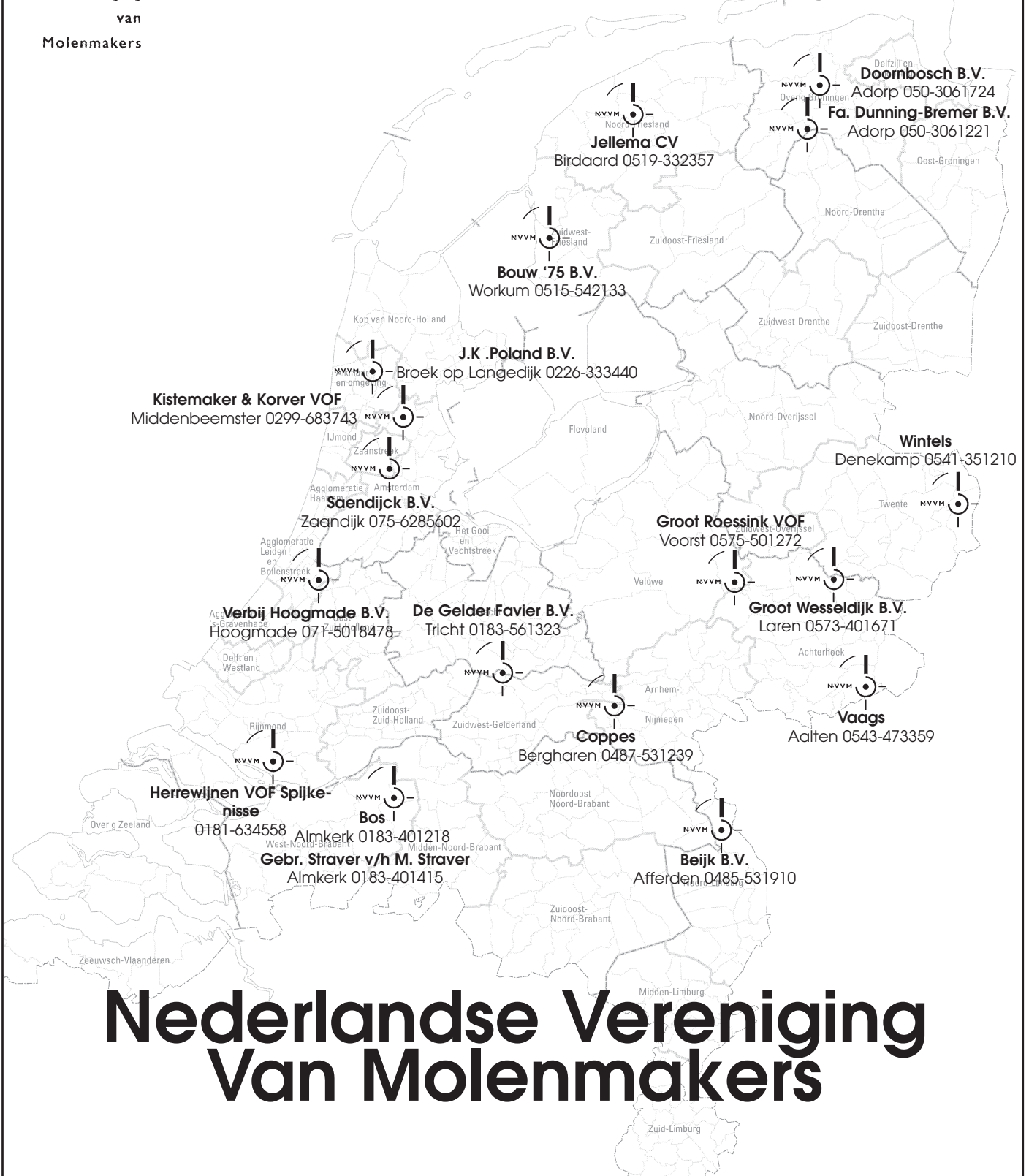
Het Pink

Niet ver van het molenmuseum staat de laatste molen van Koog, de oliemolen Het Pink, een in meer dan een opzicht bijzondere molen al was het maar omdat hij vanaf de bouw in 1620 continu eigendom is geweest van de familie Honig, die er dan ook aan bijzonder aan gehecht is. In de jaren twintig is de molen eigendom van de firma Adr. Honig van de oliefabriek Het Hart en De Zwaan. Op 11 september 1926 breekt de as van Het Pink onder het malen en het kruis dompt voorover, maar valt er niet uit. Volgens 't boekje' van die tijd moet dit het einde van de molen betekenen, maar dat gebeurt niet. Honig laat de molen wonder boven wonder herstellen waaraan de eeuwenoude

Molens restaureren en onderhouden vraagt om vakmanschap en jarenlange ervaring. Die vindt u bij de leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers. De bedrijven die het logo van de NVVM voeren staan borg voor.....

kwaliteit en deskundigheid.

Nederlandse Vereniging Van Molenmakers

Het moderne molenleven

Molensport (?)

Eén van de vreselijkste zaken des levens vind ik persoonlijk sport: bij het lezen erover, kom ik doorgaans niet verder dan één regel, bij het kijken eraan op TV kom ik doorgaans niet verder dan 1 seconde en het daadwerkelijk beoefenen ervan stemt mij reeds op voorhand met zo'n groot gruwen dat ik er überhaupt maar niet aan begin. Te meer daar ik alles behalve een 'Health-freak' ben, kan ik als zodanig als een notoire sport-hater bestempeld worden.

Omdat ik dus principieel geen sport beoefen, ben ik tot dusverre gespaard gebleven van tennisarmen en voetbalknieën, terwijl andere hedendaagse kwalen als muisarmen mij eveneens bespaard zijn gebleven; dit overigens hoofdzakelijk vanwege mijn onverbeterlijke digibetisme (Hoe lang nog?).

Zonder mijzelf nu gelijk als de nieuwe Rambo op te werpen (dat zou ik in principe trouwens wel willen), zou ik best eens mee willen doen aan de onlangs van start gegane 'Nationale Conditietest'. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het met de fysieke toestand van de gemiddelde Nederlander bijzonder slecht gesteld is. Eén en ander kon ik onlangs zelf waarnemen, toen ik mijn aftandse 'Solina-orgeltje' (ooit aangeschaft als start van mijn reeds op voorhand ter ziele gegane band 'De Solina') uit mijn molen naar de flat van een kennis sleepte: Ik verkeerde na het slepen van mijn orgeltje over slechts twee trappen nog in blakende conditie, mijn kennis (met clichématig kantoorbaantje) reeds volledig ingestort...

Wat ik maar wil zeggen: Molenaars hebben per definitie, door al hun gesjouw en 'trappengeloop', al een goede conditie en zijn als zodanig voorbeeldig voor de thans op gang zijnde 'Nationale Conditietest'. Wellicht is bovenstaand gegeven voor al die lieden die beweren dat er nog steeds te weinig molenaars zijn, een goede gelegenheid om het (vrijwillig) molenaarsvak te gaan promoten als zijnde 'goed voor de conditie'. Ikzelf (maar wie ben ik per slot van rekening?) geloof daar niet zozeer in, maar ik heb ook niet veel op met lieden die beweren dat het molenaarsvak een 'sociale bezigheid' zou zijn; het molenaarsvak komt mijns inziens nog altijd het best tot zijn recht met de deur op slot en de molenaar 'alleen met de elementen'. ('Sociaal zijn', doe ik wel in de kroeg...). Met andere woorden: Iedereen is bij mij van harte welkom; mijs op afspraak. Ter zake nu weer: Ik had het over muisarmen, officieel trouwens RSI geheten. Tijdens mijn onvermijdelijke rondgang langs leveranciers, heb ik mij reeds meermaals verbaasd over het onvoorstelbaar grote aantal 'schermstaanders' (of ze nu graan of spijkerbroeken verkopen, maakt in principe zelfs niet uit!). Het ergste is dat ik binnenkort zelf óók aan de computer ga; compleet met Internet en E-mail!; op zich al een fraai stukje 'Virtual Reality'. Ik zal u op de hoogte houden. Eén troost redt mij nog: Ik ben en blijf gelukkig molenaar: Aan de sport hoef ik voorlopig gelukkig nog niet...

WvdL

Een van de mooiste en meest gefotografeerde Zaanse molengroepen was die op de Hemmes, een schiereiland in de Zaan (zie middenfoto). In 1938 was dit er van over. In 1947 verdween de laatste romp; alleen de onderbouw en de schuur van De Oude Zwan (midden) hield het nog tot 1985 uit.

familierelatie niet vreemd is. De molen heeft toen nog enige gewerkt (verwerken van cacao-afval) en komt dan tot stilstand en raakt - geholpen door vandalisme - in zwaar verval. In het voorjaar van 1935 gaat de molen over naar de Zaanse VVV die de molen naar de provinciale weg wil verplaatsen en er een 'verkeershuis' van wil maken, later wordt het Volkspark in Zaandam genoemd. Dat vlot niet zo en vervolgens benadert de VVV omstreeks de jaarwisseling 1938/1939 De Zaanse Molen met het verzoek om de molen over te nemen en te restaureren. De ledenvergadering gaat op 5 april 1939 akkoord en stemt in met een contributieverhoging van twee kwartjes voor dit doel. Direct na de ledenvergadering wordt door molenmaker Husslage met het herstel begonnen, waarbij Boorsma de supervisie heeft. Op 23 september 1939 wordt de herboren molen weer in bedrijf gesteld. De eerste Zaanse molen is definitief behouden als monument, zij het een werkend monument, want tijdens de 'maaldagen' kan het publiek kennis maken met de werkende molen, in bedrijf gesteld door vrijwillige molenaars 'avant-la-lettre'. Zelfs gaat men kort na de oorlog, in 1948/1949 over tot het opleiden van leden voor de maalploeg; in feite de eerste cursus vrijwillig molenaar.

Na de oorlog

In feite is De Zaanse Molen met de manier van exploitatie van Het Pink zijn tijd ver vooruit. Vanuit dit oogpunt mag de gang van zaken rond Het Pink trendsetkend genoemd worden, niet alleen voor de vereniging zelf, maar ook voor het landelijk molenbehoud, waar men in die tijd - om overigens begrijpelijke redenen - aan dit model nog lang niet toe is. De restauratie van Het Pink mag men rustig een keerpunt noemen in de geschiedenis van de vereniging. Men neemt nu ten aanzien van het molenbehoud zelf het heft in handen, hetgeen mogelijk is als gevolg van de gewijzigde omstandigheden na de oorlog, met name voor wat betreft de opstelling van de rijksoverheid en de gemeenten. In de oorlog begint het leden-tal van de vereniging weer op te lopen. Bij het 25-jarig bestaan in 1950 is dit circa 500.

Na 1942 is de sloper ook uitgewoed, maar de staat van de veel overgebleven molens is droevig te noemen, waarbij die van De Ooievaar de kroon spant: deze dreigt van ellende in elkaar te zakken. Helaas vallen er nog wel twee molens door het vuur: De Strijd in 1949 en De Koperslager in 1964.

(Deel 2 in Molenwereld 2000-5)

Papiermolen

Boekaankondiging: Op kracht van stromend water

Na Hagens' standaardwerk *Molens, Mulders, Meesters* over de watermolens in de Gelderse Achterhoek, Twente en Salland (verschenen in 1978) heeft de auteur nu de Veluwe watermolens beschreven. Negen eeuwen geschiedenis over de watermolens op de Veluwe is door Herman Hagens op dezelfde gedetailleerde wijze als in *Molens, Mulders, Meesters* weergegeven in dit standaardwerk: *Op kracht van stromend water*.

Hagens staat garant voor een betrouwbare beschrijving, in een tijdsbestek van vele jaren zijn de gegevens verzameld via archieven en talloze gesprekken met streekbewoners.

De hoogteverschillen in het landschap zijn generaties en eeuwen lang op de Veluwe benut voor deze goedkope vorm van

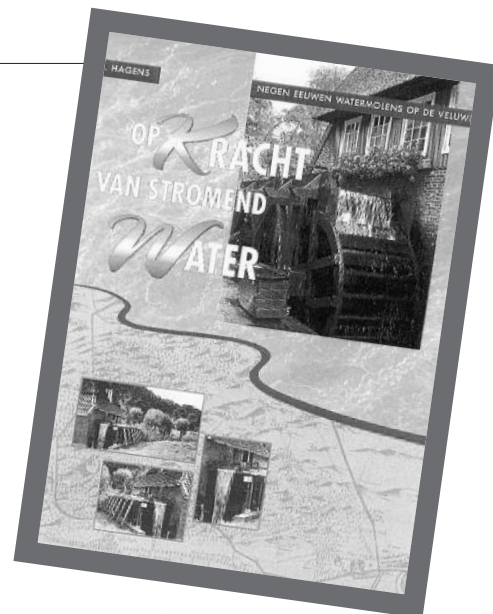
energie, ten dienste van vele ambachten en industrieën. Zoals papierfabrieken, wasserijen enz. Hagens beschrijft op boeiende wijze bijna 200 watermolens, soms nog bestaand en in volle glorie en luister te bezichtigen, soms nauwelijks meer vindbaar en in een aantal gevallen zelfs niet meer aanwijsbaar.

Het geheel is verlucht met honderden tekeningen, kopieën van akten en foto's.

In een inleidend deel met o.a. voorwoord, het gebruik van de Veluwe molens, de geschiedenis van beken, molens en sprengen wordt tevens informatie verschaft over water- en molenrechten.

In het tweede en meest uitgebreide deel worden de watermolens per gemeente van noord naar zuid behandeld.

Het werk wordt afgesloten met registers,

een lijst van afkortingen en een naschrift.

Op kracht van stromend water — *negen eeuwen watermolens op de Veluwe* telt circa 640 bladzijden op A4 formaten verschaft in het voorjaar van 2000. (ISBN 90 6289 575 1)

Prijs bij voor-intekening tot 1 april 2000: f 115,— te bestellen bij de uitgever: NV Uitgeverij Smit van 1876 Hengelo, Postbus 200, 7550 AE Hengelo, tel. (074) 278 13 61, fax (074) 278 13 62. Voorintekenaars krijgen het boekwerk franco thuis.

Na verschijning kost het boek, leverbaar via de uitgever en de boekhandel f 149,50. **NV Uitgeverij Smit van 1876 Hengelo**

voor alle
ZEKERHEID!

De OBM Speciaal voor Molenaars is al meer dan 100 jaar gespecialiseerd in het verzekeren van molens en het mengvoederbedrijf. Zij is daarmee een maatschappij die u de zekerheid geeft van een goede verzekering. Een verzekeringsmaatschappij die u met raad en daad bijstaat. De OBM Speciaal voor Molenaars is er voor u. Voor een veilige dekking, tegen bescheiden premies.

Onderlinge
Brandwaarborg Maatschappij
SPECIAAL VOOR MOLENAARS

Singel 19, 7411 HV Deventer, tel.: 0570-612353, fax: 0570-611529

MOLENSTEEN- MAKERIJ

Voor de beste kunstmaalstenen
als ook blauwe basaltlava maal-
stenen.

Tevens zeer snel en vakkundig
scherpen van uw molenstenen
én maaltechnische adviezen.

Werkplaats: Rijksweg 146
6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024 - 696 36 54
Fax: 024 - 696 36 57

Privé: Hatertseveldweg 103
6531 ZD Nijmegen (NL)
Telefoon: 024 -378 69 28

GSM 06 53 66 76 86

Voor molenrestauraties:

EIKEN- en BILINGA STAMMEN IN VOORRAAD:

* In te zagen volgens
bestek en tekening

Verder: IEPEN- BOLLETRIE-
STEENBEUK- DOUGLAS-
LARIX- AZOBÉ

Houtcompagnie
"Almemum" BV,
Kanaalweg 108
8861 KJ Harlingen.

* Telefoon: 0517-413377

* Fax: 0517-414873

Doe mee! Win een abonnee!

Als u een abonnee werft voor de Molenwereld dan doen wij ook wat voor u!
Iedere nieuwe abonnee, dat wil zeggen iemand die voor het eerst abonnee op
de Molenwereld wordt, levert de aanbinger een bonus op. U kunt dan kiezen
uit:

- * de poster **Molens bij Dordrecht** van een zeer bijzondere foto uit augustus 1866,
formaat 63 bij 29 cm, afgedrukt op zwaar papier en ongevouwen
toegezonden in een koker,
- * een **ringband met magiclips** voor het bewaren van tijdschriften, zoals
weergegeven in *Molenwereld* 1998-12,
- * Een premie van **f 10,-** te verrekenen met het abonnementsgeld over 2001.

De poster of de ringband wordt u zo snel mogelijk toegezonden nadat de
betaling van de nieuwe abonnee is ontvangen. Vanzelfsprekend geldt deze
aanbieding voor iedere abonnee die u aanbrengt.

BON

Ik geef als nieuwe abonnee op voor de *Molenwereld*:

Naam:.....voorl.:.....(m/v)

Adres:.....

Postcode:.....Plaats:.....

Als bonus ontvang ik:

- de poster *Molens bij Dordrecht*, augustus 1866.
- een ringband met magiclips voor het bewaren van tijdschriften.
- Een premie van f 10,- te verrekenen met het abonnementsgeld over 2001.
(Aankruisen hetgeen wordt gewenst)

Afzender

Naam:.....voorl.:.....

Adres:.....

Postcode:.....Plaats:.....

Deze Bon - of een kopie ervan - kan, desgewenst portvrij, ingestuurd worden aan:

Stichting MOLENWERELD
Antwoordnummer 12104
NL-2740 WD MOERKAPELLE

MOLEN
Wereld

MOLEN *Wereld*

